

(IP-2022-10)

IZ RATA U MIR: HRVATSKI BRANITELJI U TRANZICIJI

From War to Peace: Croatian War Veterans in Transition

CRO VETERANS

Ispitanik: N. L. (pripadnik 52. samostalnog bataljuna HV-a Daruvar)

Vrijeme intervjuja: 1. listopada 2024.

Mjesto intervjuja: Zagreb

Intervju vodio: Tomislav Šulj

Trajanje intervjuja: 1 sat i 57 minuta

Transkript: Ivan Kršek, Tomislav Šulj

Prvi je listopad 2025., pričam s N. L.-om povodom projekta Hrvatski branitelji u tranziciji i povodom drugog projekta pisanja monografije o navijačkoj skupini „Bad Blue Boys“ u Domovinskom ratu. To znači da ćemo malo kombinirati pitanja. Predstavi se ukratko, kad si rođen i to, opiši ukratko svoje djetinjstvo, odrastanje i kak' je počela tvoja navijačka priča.

Rođen sam 1972. Odrastao sam u Zagrebu, cijeli sam život živio u Zagrebu. Prvo sam živio na Srednjacima, onda godinu dvije u Sopotu, onda opet na Srednjacima, i sad zadnjih deset godina u Utrinama. Znači sve u zoni tramvaja. Osnovnu školu sam išao prva dva razreda u Sopot, ostale na Srednjacima. Srednju sam išao u Ekonomski obrazovni centar, sad je to Prva ekonomska u Medulićovoj. Faks; Fakultet političkih znanosti i Hrvatski studiji. Diplomirao sam novinarstvo i to je to. Sad radim u Raiffeisen mirovinskom fondu

Kako je počela tvoja navijačka priča vezana s Dinamom?

Moja navijačka priča je počela malo drugačije nego kod većine aktivnih i prije aktivnih „Boysa“. Znači ja nisam imao kvartovsku ekipu. Ja nisam imao nikog da bih išao sa starijim dečkima, da bi me neko povukao. Ja čak do nekakve osme, devete godine uopće nisam pratio sport, obzirom na to da mi je tata bio kirurg i bridžista i nije ga ništa drugo zanimalo osim te dvije stvari. Mama je radila u „Vjesniku“, mama je doktor komunikologijepsiholog. Tako da obitelj baš i nije imala neke poveznice sa sportom. Nikakve poveznice nisam imao, znači nisam uopće pratio sport do negdje prvog, drugog razreda osnovne škole, a to se potrefilo sa 1982. godinom kad je „Dinamo“ bio prvak. I tada sam u školi lagano slušao i gledao druge dečke. Gledale su se utakmice za vrijeme nastave, gledalo se polufinale kupa sa „Zvezdom“, to se sjećam, i takve stvari. Ali i dalje ja to nisam nešto puno doživljavao. Nosio sam naravno majicu „Dinamo“, bio sam član „Dinama“, sve je to bilo OK, ali nisam nešto posebno na to, kako se kaže, „brijao“. I onda me negdje, pa ja bih rekao u šestom, sedmom razredu to počelo hvatati samo od sebe, ali ne kao nekakvog navijača, ne kao pridruživanje nekakvoj navijačkoj skupini, nego sam zbilja počeo zanimati se za „Dinamo“. Počeo sam slušati utakmice prvenstva na radiju. Svaki dan kupovao sam „Sportske novosti“. Moj najbolji frend je bio „Hajdukovac“, a ostali iz društva nisu nešto posebno navijački bili opredijeljeni. Pratio sam sport općenito, tako sam onda počeo pratiti i „Dinamo“. I tako se to pomalo, malo-pomalo kroz godine zalaufalo. Slušao sam radio, čitao sam „Sportske novosti“, pratio sam transfere, nervirao se oko toga i tak'. I onda sam negdje u sedmom, osmom razredu, to je znači 85.-86.', čak ja mislim možda i malo kasnije, 86.-87.', ja sam odlučio ići na utakmice. Prvu utakmicu sam otišao na „Dinamo-Rijeka“, bilo je 1-0, Cvetković je dao gol. Doslovno sam došao tramvajem pred stadion, došao sam na blagajnu i kako sam već čitao novine i pratio to sve, znao sam već otprilike kako bi to moglo navijački funkcionirati. I sad s tom nekom skucanom lovom što sam jedva imao, došao sam na blagajnu i pitao: „Teta, teta, di idu domaći navijači?“ Ova je naravno prodala tribinu „Zapad“, najskuplju tribinu koju mi je mogla prodati. Tako da sam prvu utakmicu u životu bio na tribini „Zapad“, ispod krova. Bilo je fino gore. I „Armada“ je bila, početci „Armade“ okupili su se na „Jugu“. Na „Sjeveru“ nije bilo tad ništa, ili su bili obični navijači, no na „Istoku“ se vidjelo da se „nešto“ događa. Onda kad sam skužio kak' stadion izgleda, onda sam drugu tekmu vidio da je mi ipak dosta jeftinija karta tribina Istok. I onda sam sigurno nekakvih pola godine i dalje sam samcat ili povremeno s nekakvim frendom, ali s nikim stalnim, išao na tribinu Istok i pomalo se pomicao prema prvom redu. Sa zadnje dvije tribine „Istoka gore“, sam gledao prema dolje, kak je dolje dobro

za zajebanciju, na „Stajanju Istok“, i onda sam se samo jednom spustio dolje, na „Stajanje Istok“, a to je sve bilo unutar jedne sezone. I tak' je to sve počelo što se tiče mene. I dalje nisam bio u jezgri „Bad Blue Boysa“ koji tad su tek počinjali, možda se nisu ni zvali ili možda i jesu „Bad Blue Boys“. I tako sam onda počeo pratiti utakmice, od tamo. Kad sam krenuo u prvi razred srednje škole, frend jedan iz Utrina, kako su Utrinaši dosta išli na utakmice, on je meni rekao: „Pa di sad ti stojiš sa strane? Idemo mi i u sredinu, to je špica, šal ti se veže oko ruke ovako, plašt moraš imati oko leđa ovako, drugi šal oko glave.“...(pokazuje kako mu je prijatelj demonstrirao kako se navijački treba ponašati)... I tako sam onda krenuo s njim više u žižu „Istok stajanja“ i to je bilo to što se tiče praćenja „Dinama“ i ljubavi prema „Dinamu“. Iza toga sve se počelo jako brzo odvijati, sve više sam se počeo zanimati za navijački pokret. Onda su već postojale dvije strane, dvije grane: ljubav prema „Dinamu“, koja nikad nije prestala, i ljubav prema „Bad Blue Boysima“, koja je u punini počela negdje od 88.'-89.' godine.

U kojoj mjeri se u tvojoj obitelji gajio osjećaj hrvatskog domoljublja i koliko je onda to neko domoljublje utjecalo u razvijanju i pripadnosti grupi „BBB“?

Rekao bih skoro pa ništa...(smije se)...Iskreno, od tate roditelji su bili partizani, oni su zbog toga cijeli život usmjerili prema tome, bili su članovi „Partije“, „CK SK“ čega već. Oni su bili, znači, s te strane orijentirani i nisu imali nikakve osjećaje prema hrvatstvu, također ni prema vjeri, ni prema bilo čemu u tom smjeru. Sa mamine strane sam imao malo drugačiju priču. Ovi od strane tate su, naravno, svojim zaslugama iz rata bili visoki članovi društva pa je prema tome i tata, vjerojatno, bio usmjeravan i na medicinski faks, da postane kirurg i to što poslije je postao velika faca u svom poslu, i u bridžu, i u tenisu i u svim tim, ajmo reći pomalo elitnim stvarima. Mama, s druge strane, oni su živjeli na Trešnjevci, do 68.' godine u Okičkoj ulici. Živjeli su u nekom dvorištu gdje je bilo pet stanova, sa zajedničkim poljskim WC-om, vani. Onda je 68.' baka uspjela dobiti stan na Srednjacima i zato su se preselili na Srednjake, u nove zgrade koje su sagrađene nakon poplava, ili 69.', tu negdje. Oni su, naravno, baka je bila veliki katolik, veliki vjernik, a mama je nekako bila, mislim još uvijek je, naravno ona je krštena i to, ali...(pokušava na najbolji način objasniti razlog zašto majka nije prakticirala vjeru)... Tih „šezdesetih“ godina, to definitivno, mislim, mladoj ekipi nije bilo u Zagrebu popularno i ona nikad nije, jednostavno nema, nema nekakav preveliki odnos prema vjeri. Vjerojatno ni prema Hrvatskoj tada nije imala nekakav veliki poriv. Ona je radila u „Vjesniku“, radila je poslije toga u nekim agencijama za istraživanja. Diplomirala je

psihologiju, poslije je doktorirala komunikologiju, tako da sam ja svoje hrvatstvo, isto kao i dinamovštinu, to sam sebi sam usadio i sam sam se za to zainteresirao.

A u kojoj je mjeri onda bio utjecaj tribine na taj razvoj domoljublja?

Sigurno, sigurno tribina ima veliki utjecaj! ...(odlučno potvrđuje)... Ali kad sam ja počeo jače ići na navijačku tribinu, tada „Stajanje Istok“, i kada sam se počeo osjećati članom navijačke skupine „Bad Blue Boysa“ ili „Purgera“, to je moglo biti negdje krajem 87.'-88.', e onda je već nacionalizam bio glavna, glavna pokretna snaga navijačkih skupina, i to „Bad Blue Boysa“ još jače. Tu sam sigurno prvi put bio zaražen i hrvatskom zastavom, i himnom „Lijepa naša“, i pjevanjem pjesme Banu Jelačiću, i vrijeđanjem drugih nacionalnosti. Neću reći da je to bila mržnja jer sam uredno još 1988.-1989. na Eurobasketu u Zagrebu, navijao za Jugoslaviju, išao na te utakmice. Već 1990. na Svjetskom prvenstvu u Italiji sam imao podijeljena mišljenja, ali ne mogu reći da nisam skakao na gol, kada je gol za Jugoslavija dao Piksi Stojković ili tko već...(misli na pobjedu Jugoslavije protiv Španjolske, op.a.)

A, kakva su tvoja sjećanja na taj razvoj nacionalne netrpeljivosti između navijačkih skupina u osamdesetim godinama?

Pa ja nisam to tako doživio. Ja kada sam ušao u taj navijački svijet i jako brzo me to sve počelo interesirati, tako da sam doživio netrpeljivost prema svim drugim navijačkim skupinama, a ne prema nacionalnostima... Moram priznati, ne bih rekao da sam više mrzio „Delije“ nego „Armadu“. Odnosno, čak mogu reći da se do 1990., jer tada se sa Srbima baš nije tako lako moglo stupiti u „kontakt“, da sam puno više sukoba imao s „Armadom“ i „Torcidom“, nego što sam imao sa „Grobarima“ i „Delijama“...

Mislio sam na nekoj verbalnoj osnovi, kad sam to pitao...

Pa na verbalnoj osnovi dobro, ajde, ok. Možda je tu bilo tog vrijeđanja par minuta duže prema „Delijama“ ili „Grobarima“, zato što, nakon što si izvrijeđao „Zvezdu“, nakon što si izvrijeđao „Partizan“, još si ih malo vrijeđao kao Srbe, a „Armadu“ si vrijeđao kao Riječane, mada si i njih vrijeđao kao Srbe...(smijeh)...Nije, nisam ja tada baš puno vidio neku razliku, da su meni oni bili posebno negativni, zato što su druge nacionalnosti, a recimo ovi, naši su bili Hrvati. Pa i s Osječanima smo se tukli...(prisjeća se)...

A gledamo iz perspektive navijačkih gostovanja, možda si na gostovanjima osjetio tu nacionalnu netrpeljivost u većoj mjeri?

Sa gostovanjima ima jedna zanimljiva priča, a to je da sam ja počeo 1989., znači prvo gostovanje mi je 1989. u Banja Luci. Mislim da sam tada išao u treći razred srednje škole, da...(prisjeća se)... To je bio početak trećeg razreda i do tad nisam išao na gostovanja. Jer to je onda bilo nekih godinu dana nakon što sam prešao na taj „Istok“ sa prvim razredom srednje, pa onda prvi i drugi razred srednje škole. U drugom je to počelo raditi, ali još mi je trebalo malo da se pripremim, jer ponavljam ja nisam imao ekipu iz kvarta koja bi me povukla. Kad sam tek našao nekakvu ekipu s kojom i dan danas idem na utakmice, e onda sam tek počeo razmišljati o gostovanjima i takvim stvarima. I tu sam imao takvu situaciju da je mama moja, koja je cijeli život mene zbilja pazila, razumjela, ali da nikad nije to išlo „preko koljena“. Roditelji su se rastali kad sam išao prvi razred osnovne škole. Znači ja sam živio s mamom i sa bakom. Ona je uvijek prema meni imala pristup razgovora, demokracije, dogovora. Nikad nije bilo nekakvog kažnjavanja. Meni je to s druge strane odgovaralo. Nisam ju naravno htio povrijediti. Mi smo 90% stvari, osim jedne koje ćemo poslije pričati, zbog čega sam i danas tu, mi smo oko svega napravili dogovor...Znači, kad sam ja krenuo u Banja Luku, to je njoj bilo okej, to nije ona skužila koja je „igra“ u pitanju, tko je u Banja Luci, mada nisu se njihovi navijači tad orijentirali srpski. Tada su to bili bosanski navijači, a ne Srbi. Koliko se ja sjećam, nije bilo srpskih zastava tamo. To su oni naknadno postali „velikoSrbi“. Ona je jako brzo skužila da sam ja tu „zakačio“, da ja od toga neću odustati, da se samo možemo svađati, da samo možemo imati problema. Dala si je truda, proučila je Jugoslavensku nogometnu ligu, proučila je jugoslavenske navijače. To sam se uvijek smijao, već krajem 80-ih je moja stara znala nazive svih navijačkih skupina, barem ajde iz prve lige...Sjeli smo se za stol i rekla je ovako: „Vidim da te zaustaviti ne mrem, vidim da ćemo se samo svađati, da će biti sranje i imam ponudu. Ponuda je ovakva; hrvatska gostovanja, plus Banja Luka, plus Ljubljana, to ideš s mojom dozvolom. Za to ti dajem lov, radim ti sendvič. Sarajevo, Zenica, Srbija, ne ideš! Ili ne ideš nikud, pa se svađamo za svaku utakmicu.“ Ja sam malo razmislio i rekao: „Može“. Tako da ti ja nisam u Jugoslaviji ni bio na nijednom gostovanju u Srbiji. Bio sam dva puta, ajde tri puta u Banja Luci. Dva puta sam išao na Dinamo i jedan puta sam bio na nekoj drugoj utakmici. Ali zato od tog trenutka nisam propustio niti jedan Osijek, niti jednu Rijeku, niti jedan Split, niti jednu Ljubljanu, niti jedan hokej po Sloveniji, košarke, kaj god se išlo. Na sve sam išao ako je bilo u Hrvatskoj i u Sloveniji. Ajde i ta Banja Luka je nekako upala u varijantu, nije to mama shvatila, mada je tamo bilo jedan od najopasnijih mojih gostovanja. I to je bilo skroz OK. Ona bi kupila kartu, dala lov, imao sam njezin „amen“. Svi su drugi bježali od kuće, glumili, padali u nesvijest, a ja sam to mogao. Tako da nisam doživio gostovanje u Srbiji, nisam nikad bio u Beogradu na

nogometu još u Jugi. Bio sam kasnije dva puta, na nekim rukometima, ali nisam bio u Beogradu na nogometnoj utakmici, tako da ne mogu na to odgovoriti.

Jesi li sudjelovao u zbivanjima od 13.5.1990. i što je tada za tebe predstavljao taj sukob? Kako iz današnje perspektive gledaš na to?

Da, sudjelovao sam i sudjelovao sam jako! Mi, moja ekipa, neću reći da smo tada bili glavni, ali smo unutar tadašnjeg „Fan kluba“ koji je postojao, prvog, bili operativna ekipa za sve stvari. Tako smo i bakljade i transparente, svašta smo već tada mi odrađivali. Da, sudjelovao sam naravno. Mogu reći da sam taj dan bio na sve tri tribine, osim „Juga“. Bio sam na terenu, sa „Sjevera“ na teren, pa s terena natrag na „Sjever“. Pa sa „Sjevera“ na teren, pa sa terena na „Istok stajanje“, pa s „Istok stajanja“ na „Tribinu Istok“, pa smo od tamo gađali „Delije“ na „Jugu“. Pa s „Istoka“ opet na teren. Pa na „Zapad“, pa na „Zapad gore“ i onda nekako dolje...I zbilja su to bili grdi sukobi. Kako sam ja to tada doživio? Pa recimo, pa slično kao sada...(razmišlja)... Znači, bila je prvenstveno mržnja i želja za nekim obračunom sa „Delijama“ i sa Srbima, kao i prema policiji...(želi reći da je to bio sukob koji je uzrokovan i navijačkom netrpeljivošću prema policiji i suparničkim navijačima, a ne samo zbog nacionalne netrpeljivosti, op.a.)... Sjećam se derbija sa „Hajdukom“ te godine koji je bio, mislim, nešto ranije. Bio je „show“ i na tribinama, na „Sjeveru“, ali i vani. Isto je s policijom vani bio urnebes.

Dobro, a koji je tvoj stav prema tom nekom nastalom narativu, koji vlada i među dijelom navijača, da je tada počeo Domovinski rat?

Pa dobro, ne bih se složio da je tada počeo rat. To se više tak' figurativno voli reći. Ali da je to bio pokazatelj da se ta država i ta liga neće održati, ja mislim, da je to tada bilo svima jasno. Još se godinu i pol tog „mrtvaca“ oživljavalo, ali istina je da je na taj dan bilo jasno da to neće dobro završiti. Mislim, za nas je konačno dobro završilo, ali da se neće na miran način završiti, to je bilo jasno.

Dakle, znači, ti si, iako klinac, shvaćao da perspektiva Jugoslave nije blistava?

Tad već da! Tada da. Još recimo pol godine, godinu prije, ja mislim da nitko tad nije bio svjestan da će baš izbiti rat u ovakvom opsegu kakav je bio. Da, to je bio 13.5. znači, bili su izbori, kaj, dva tjedna kasnije, li je?... (prisjeća se)...Ili su bili već izbori, a 30.5. se konstituirao Sabor. Znači, sve je išlo u tom smjeru da se razdvajamo, samo, kažem, nije se tad

činilo, nitko nije, ja barem mislim, nitko nije tad, mislio da će to biti na način nasilan, kakav je bio. Ali, da bilo je tad već jasno da lagano država ide „pa-pa“...

A kad si, ono, postao, ono, svjestan ili prilično uvjeren da je ratni sukob neizbježan?

Za Uskrs. Za „Krvavi Uskrs“...(to je naziv za oružani incident na Plitvičkim jezerima 31. ožujka 1991. u kojem su pale prve žrtve u Domovinskom ratu)... To je to! Do tad mi se nije to tako činilo. Čak i barikade koje su to ljeto postavili, znači odmah iza „Zvezde“, krajem kolovoza...(misli na tzv. „balvan revoluciju“ u kolovozu 1990., op.a.)... To je još sve nešto bilo na pola, sve se nešto činilo, da možda da, a možda i ne, ali „Krvavi Uskrs 1991.“ Tad je bilo jasno, apsolutno, da neće biti na miran način riješeno, barem je meni bilo jasno. I na taj način sam se ponašao i djelovao jer vidjelo se da će to ići u smjeru sukoba.

Kada si, kako si donio odluku da pristupiš nekoj oružanoj formaciji, odnosno obrani Hrvatske? I koliko je na tvoju odluku utjecalo blisko društvo, odnosno, ljudi s tribine ili iz kvarta?

Što se tiče odluke, tu su dvije odluke. Prva je bila za prijavljivanje u Narodnu zaštitu. To sam se prijavio već negdje u šestom, sedmom mjesecu 91.' godine. Ono, kad je prošlo Borovo selo, već se lagano svugdje zahuktavalo. Ne sjećam se, iskreno, kak' sam došao do te informacije, ali kako sam živio na Srednjacima, bio je sastanak, dogovor Narodne zaštite u „Buhari“, Općini na Knežiji, za Knežiju i Srednjake i tih par kvartova. Odmah sam sa frendom išao tam', prijavio sam se među prvima. Stavili su nas na čekanje. Mi smo tad još bili maloljetni, ali su nas dosta brzo zvali, krajem osmog mjeseca, ako ne i prije...E sad, da li je na to utjecalo i moje društvu, moja okolina? Vjerojatno je jer je, smo mi ta zbilja već skroz bili „u igri“, i samo smo o tome pričali, o možebitnom ratu, gdje ćemo se, kak' ćemo se naoružati, šta će biti, šta trebamo raditi...Podijelio bih to na dvije faze. Znači, u Narodnu zaštitu prijavio sam se tako, impulsno, kad sam vidio, ja mislim, plakat u svom kvartu. A drugi, ozbiljniji korak, kad sam odlučio da idem u rat, da se idem prijaviti u neku vrstu vojske, u koju mogu upasti, to je, kratko i jasno, bio 18.11.! Mi smo se našli, naša ekipa, moja, kad je pao Vukovar. Cugali smo i: „Pas mater, ma neće ovo proći bez nas, idemo!“ Evo, konkretno smo se dogovorili, nas četiri, pet za stolom, da idemo

Vas četiri? Koliko je tu bilo navijača?

Svi! Tad je već bila aktivna, već više od godinu dana, naša navijačka podskupina „Zagrebački mališani“...

Možeš li ih imenovati?

Žmiro, Čeko...Eh, pa ne sjećam se sad više.

Pa rekao si četiri.

Otprilike sam rekao. Bilo nas je oko 4-5. Bio je onaj Kaso...(prisjeća se)... Bilo nas je, ne sjećam se sad točno. Znam da nas nije bilo puno. Znam da je bio Žmiro, Čeko, bio je Glavonja, koji je recimo nije ni naš...(Tomislav Kusić, pripadnik Torcide, op.a)..., Ali da, našli smo se taj dan kad je pao Vukovar. Našli smo se u gradu. Cugali smo i doslovno smo tu večer završili sa zaključkom da je sada dosta zajebancije, da svi idu pa idemo i mi.

Ta spremnost, ona se već od 89.' do 90.' godine, a naravno i do 91.' na tribini su se mogli čuti pjesme u kojima se ta već i održavala spremnost; da će BBB, ako će trebati sudjelovati u stvaranju samostalne države. E, koliko se sad ta predratna spremnost pokazala realnom, a koliko simboličnom? Odnosno, koliko se, uistinu uključilo „Boysa“ u rat, iz te neke mase?

Ma ne, ne znam postotak, ali, po osjećaju...(razmišlja)... Pola. Ma nije ni pola. Evo, ajmo otprilike reći pola...(nerado procjenjuje)... Ukupno, kad bi sad brojali i stavili neku širu ekipu, mogao bi reći pola. Unutar naše ekipe, bilo je više od pola. Ali, to sam sad prije htio reći, mi smo tad već godinu dana funkcionirali kao „Zagrebački mališani“, kao jaka ekipa, poslije se to zove podgrupa na „Sjeveru“, koja je puno tog radila. Mi smo prvi imali neku svoju organizaciju, skupljanje love, sami smo financirali neke utakmice, nekakve bakljade, radili smo transparente. Tako smo bili organizirani i oko te nekakve nacionalne priče. Planirali smo na koji način ćemo doći do prvog pištolja, pa ćemo s tim pištoljem doći do prve puške, i tako dalje. Od te naše ekipe, dobar dio ljudi otišao je u rat. S tim da moram naglasiti da je od te naše ekipe, više od pola bilo maloljetno. Neki su bili debelo maloljetni, a nekoliko je bilo jedva punoljetnih. Znači, tu kod nije bilo dečki od 20 godina. To su bili dečki od 15 do 19 godina, ajmo reći, kad je počinjao rat.

Kako si gledao na ljude iz tvoje ekipe koji nisu bili „spremni“?

Nije stvar da nisu bili „spremni“. Dobar dio njih je još išao u školu, i to veći dio. I to ovi koji nisu išli u školu i išli se prijaviti. A ovi koji su išli u školu, kaj ćeš njima? Neke su doslovno starci strpali u avione i „zapalili“ van iz Hrvatske, znaš na kog mislim...(smijemo se zbog spominjanja zajedničkog prijatelja kojemu su roditelji rigorozno reagirali na opasnost da se

prijavi u obranu Hrvatske)... On da je ostao u Hrvatskoj bio bi s nama sigurno, tu uopće nema govora. Ali jebiga, na silu su ga strpali avioni i poslali u New York...(smijeh)... Ne, nisam, nisam ja nikom zamjerio. Je, bilo je i unutar naše ekipe i onih koji nisu, jednostavno, nisu išli. Ali, nismo, jednostavno se mi nismo ni prozivali zbog toga. Više su oni prozivali nas, govorili da nismo normalni, da smo budale; ono: „Za koga?“, i te fore. Više su oni cimali nas, nego, nego mi njih. Mi smo se pravili, ono, kao, jebiga: „To je naša odluka, a vi, kako hoćete“...Evo, sjećam se, otišao sam početkom 12. mjeseca. Nisam se čuo s nikim, ni vidio. Nisam se ni doma javio. Nisam ni gaće promijenio u tih 20 dana. To je bilo tih najgorih 20 dana jer sam uletio u zadnji dio operacije „Vihor“, kad je fakat bio „show“. Uopće tad nije ni bio plan da ja idem u Zagreb. Bili smo pet dana u, onom, Dragoviću, ne da smo bili opkoljeni, ali smo bili odsječeni. Tamo su nas ostavili i više tamo nitko nije danima dolazio. Nitko nije imao kaj za jesti, ni piti. Ovi naši su stalno prolazili...(hrvatske snage, op.a.)... Kusunje su pale, pa su ih vratili, barem su nam tako pričali, pa su opet pale, a Kusunje su od tog Dragovića dva kilometra, na drugu stranu, kao i Bučje, koja je još uvijek bilo njihovo, u srpskim rukama. To je sve s iste strane ceste. Ovo je dolje zbilja bilo zajebano, i dan i noć. Ti ne znaš kad će netko uletjeti. Stalno je bilo neko plašenje, sa specijalcima. S druge strane te ceste, sjeverno, ti je ogromna livada, livada, ne vidiš brda, prema Daruvaru. Stalno su nas plašili da će sad tamo biti helikopterski desant, da bu tamo 100 helikoptera sletjelo, da će nas pobiti, ovo-ono. Uglavnom, taj dio, tih prvih 20 dana je meni bilo jedinih 20 dana pravog rata. Poslije je bilo: granate, snajperi ili si mogao stati na minu, ali si mogao stajati na miru. Ali ovo, da imaš direktan sukob, pretrčavanja, drž'-ne daj po noći, da ne spavaš dvije noći, da pucaš na straži kao manijak, to je bilo u tih 20 dana... I tako, dobili smo konačnu smjenu 31. prosinca, pa smo se vratili u Daruvar. Moj zapovjednik, Radoš, za njega ću te baš pitati kasnije, možeš li do njega, jer baš bih htio znati kako je on danas. On je mene jako volio jer ja sam se tad već nešto iskazao kao vojnik. I te neke ranjenike sam u Siraču vukao pod granatama, i crijeva sam čovjeku nosio i svašta sam radio i vidio. On je mene jako volio! Kad smo se vratili u Daruvar, za ove druge nije ništa reagirao, da bi rekao: „Ajde, odite se oprati.“ No kad je mene vidio, gledao mi je u facu, i kaže kao: „Zagi jesi ti dobro?“ On je mene Zagi zvao. „Pa jesam“ „Ajde ti odi na dva-tri dana na odmor u Zagreb.“ On me vidio, to mi je poslije pričao, da je vidio moju facu, da je vidio da sam „fiju“...(da je psihički popustio, op.a.)... Pa ja nisam gaće promijenio 20 dana, nismo uopće ništa vidjeli normalno, mi smo bili konstantno „u igri“... (želi reći da su cijelo vrijeme bili aktivni u ratnim djelovanjima, op.a.) E, sad zakaj to sve pričam? Ja uzmem Zolju koju sam zaplijenio, ispucanu u Kusunjama, uzmem punu torbu plastičnog eksploziva, bombe i sjedam tako u odori, zmazanoj

i prljavoj, sjedam na bus. Pušku mi nisu dali da nosim. Sjedam s tim na bus, takav dođem u Zagreb. Izađem na Autobusnom kolodvoru, zovem tadašnju curu, ona tada još ide u srednju školu. Ona je taman došla iz škole, starci još nisu došli, doći će za dva sata. Ajde, idemo odmah do nje, malo mi je falila i to...(smije se)... Sjednem na tramvaj, i vozim sa takav, Zolja preko ramena, jebiga. Idem s Autobusnog kolodvora u Gajnice, a ja na Srednjacima živim. I izađem, sjetim se da na Britancu Kapara prodaje „Slobodni tjednik“. Čujem dernjavu: „Slobodni tjednik!“...(oponaša prijatelja s tribine koji je kao kolporter prodavao novine)... I takav, izađem van, a on se šokirao. Možeš misliti na kaj sam ličio, nisam se ni oprao ni obrijao. Znači, ja sam takav kakav sam bio, zmazan, direktno sjeo bus kad mi je zapovjednik rekao da odem iz Daruvara. I došao sam u Zagreb, velim, sa Zoljom preko ramena, i tu je bilo onako...(pokazuje kako zbog obostranog iznenađenja nije uspostavljena komunikacija)...I onda se nismo našli tu istu večer jer bila je Stara godina. No kad smo se idući dan našli su svi malo, ono, svi su malo gledali u pod...(pokazuje da je prijateljima bilo neugodno)...Zapravo, nismo znali kaj bi pričali. Lige nema, nas je vezao Dinamo, jebiga, i tu je bila ta situacija da smo sad...(opisuje neugodnu atmosferu)...Oni do tad još nisu bili spremni. Recimo, Kirša i Beli, oni su tek onda došli. Ja sam se njima javio i onda su oni došli za mnom, tog, 3. ili 4. siječnja 92.' ja sam otišao za Daruvar, a oni su drugi dan došli, njih dvojica. Ja sam im ispričao kakva je situacija, kaj se događa, da je dobar zapovjednik, da pazi na vojnike, da nije sad ono „slanje u klanje“, jebiga. I onda su oni došli za mnom. Oni jesu bili u onoj prvoj grupu, u tom prvom dogovoru, samo kaj smo mi postupno odlazili. Kako je tko uspio uhvatiti trenutak, tako je dragovoljno otišao na bojišnicu.

Daj mi sad o onda ukratko kronološki opiši tvoj ratni put, u kojim si postrojbama bio...

Ništa, pa, mislim, kao što sam napisao u upitniku. Otišao sam 10. ili 9. 12. 1991. godine. Autobusni kolodvor Zagreb, mama i baka plaču, u šest ujutro. Ja, Toma Kusić, i pokojni, koji je poginuo tri mjeseca poslije, Krunoslav Fligić, sjedamo na bus i idemo tamo...

On je bio isto u toj navijačkoj priči?

Ne, ja sam ga upoznao u busu. Njemu je mlađi brat već bio tamo pa je i on sad krenuo za njim. On je bio Dinamovac, ali nije, nije bio Bojsovac, on je sa Tomom Kusićem i Kikecom išao razred... Nas tri dolazimo u Daruvar. Mislim, iz današnje perspektive to je suluda priča. Kaže frajer malo prije Daruvara, kao da je u ne znam kojem selu prije Daruvara, mislim da se Končanica zove, kao kaže: „Cijeli dan imaju minobacački napad, ali mi ćemo proći, pa ćemo doći do Doma, nemojte se dugo zadržavati.“ Ono, dolazimo unutra, čuješ da svakih 10-20

sekundi negdje neke grune eksplozija. Dođemo na Autobusni kolodvor, mi iz busa izlazimo, idemo u neku birtiju, u podrum, i tamo smo bili. Padale su granate još neko vrijeme, pa nam je dosadilo, i onda smo izašli van i pitali di je uopće tamo vojska. Znali smo da su naši, već jedan dio naše ekipe s tog dogovora od 18.11., da su otišli tri – četiri tjedna ranije. Oni su nam javili, što je isto iz današnje perspektive suluda priča, Žmiro zove, pitamo ga: „Kak' je?“ Kaže: „Jebeno, imaju oružja, primaju sve“...(smijemo se bizarnoj komunikaciji u ratnim okolnostima)... Nakon dva tjedna on je došao kratko u Zagreb i tada smo se dogovorili da nas najavi u zapovjedništvo, da će nas još doći. I ništa, došli smo tamo, prijavili se, mene su stavili u minobacački vod. Fligića su stavili, di mu je brat bio, to je kao bila nekakva polu-inženjerija, nekakav, čudan hibrid inženjeraca i izvidnika, kaj su već bili. A Tomi Kusiću – Glavonji su zabranili da ide na bojišnicu jer je maloljetan, ima 16 godina i ne može. On nije htio otići, on je još tri dana tamo spavao sa njima gore, i onda je njegov stari došao, zašamarao ga i odgurao doma. Ali to je bilo nakon tri dana, a ta tri dana je tamo, frajer brijao...(smijemo se)... U civilu, spavao je s njima u iste sobi. Ovi su išli van na teren, on je tamo zujao i nadao se da će ga primiti. S tim da je u toj jedinici bio Čeko, koji je mlađi od njega pol godine. Ali je Čeko došao tri – četiri tjedna prije, kad je Daruvar bio u totalnom rasulu, sudjelovao je već u nekim ozbiljnim akcijama u ta dva tjedna, već je bio ono, jebački veteran, pa i meni. A imao je ono 15 i pol godina, a Glava je imao 16. I Đoja iz Utrina je bio, on je isto imao 16 godina, ali njega su maknuli jer je pucao zapovjedniku iznad glave jer mu se nije svidjela zapovijed da se povuku iz neke situacije. A dobro, hajde to sad, nema sad to veze...(smijemo se)... Kaj sam trebao dalje pričati?

Ma, ništa, samo nastavi kronološki opisivati...

Ništa, ušao sam u minobacački vod, 52. daruvarski samostalni bataljun, dana 10. 12. 1991. gdje sam služio do 15. 3. 1992. godine. Kao što sam već rekao, prvih 20 dana je bilo intenzivno, svakodnevne napadne akcije na Grahovljane pa Dragović pa ulazak i čuvanje u tek oslobođeni teritorij, njihovi protunapadi, kaos. Ginulo se svaki dana. Nakon sarajevskog primirja se sve dosta umirilo i stalo i onda se većina „akcije“ svela na čuvanje trenutnih crta uz i dalje svakodnevna granatiranja, snajpere, opasnosti od mina. Početkom ožujka sam počeo razmišljati o tome da se „skinem“ S tim da su dvije stvari su utjecale na to da sam se skinuo iz vojske. Prvo, kada je došao Unprofor, odnosno bilo je primirje i taman je ili došao ili trebao doći Unprofor. I zapravo u zadnjih mjesec dana se ništa nije događalo. Jedino si mogao stati na minu ili te netko mogao skinuti snajperom ili si mogao stradati u „prijateljskoj vatri“. Znao sam da se ništa ne događa... I drugi doživljaj, druga stvar koja je utjecala na odluku bila je

pogibija našeg Krune, koji je sa mnom bio u busu kada smo dolazili. On je zapeo za minu pet dana prije nego sam se skinuo. I to se dogodilo u nekoj iz današnje perspektive skroz nepotrebnoj akciji razminiravanja. I onda sam rekao: „Oдите svi u pizdu materinu, odoh ja!“

To si se sam demobilizirao?

Da, ja sam bio dobrovoljac bez obuke, bez ičeg, nitko meni nije ništa rekao. Ja sam rekao: „Meni je dosta!“ Zapovjednik je rekao: „Dobro, kad hoćeš van?“ „Sutra.“ „Može sutra, potpiši, možeš ići.“ Jer nisu imali oni nikakve osnove uopće mene ni primiti, a kamoli me ne pustiti van. Dok recimo, osim mene i Čeke, Kirše i Belog, svi drugi su u mom vodu, skoro svi, mobilizirani. I oni su, većina bili tamo prestrašeni, nikakvi, plakali su: „Žena, djeca, ovo ono.“ Oni bi se svi isti dan skinuli da su mogli, ali nisu mogli.

Kad smo već po tog, kod ljudskog osjećaja, jesi li proživljavao da, kao što proživljavamo kada idemo na ta gostovanja, pa ako doživimo nešto, strah ili frku, da se nekad pitaš: „Kaj je meni to sve trebalo?!“

Nisam ni u nijednom trenutku rekao: „Kaj je meni to sve trebalo?!“...(odlučno odgovara)... A, da sam se u ta tri mjeseca najviše usrao u životu, jesam. Da zbilja, nema drugog, nema većeg straha, tu nema kaj. I tu još samo mogu reći da nema većeg straha od prve straže. Držanje straže, u par dana ranije napuštenom srpskom selu koje je „ničija zemlja“ bez jasnih linija razdvajanja, od tog jačeg straha na svijetu ne postoji. Bar se meni nije dogodio. Nisam ga nikad iskusio tako ni prije ni poslije. Opet se vraćam na Dragović, poslije na Kusunje, padne snijeg, mrkli mrak. Svaki zvuk koji čuješ u tom mrklom mraku u glavi pretvoriš u čovjeka koji se šulja Na dnevnoj bazi svi pričaju o niškim specijalcima koji kolju zubima, koji ti sve mogu napraviti.

Tko to priča?

Međusobno. Svi, svi, ide ta priča među ljudima, među vojskom. Svi pričaju da oni imaju najnoviju tehnologiju i noćne snajpere, ono kaj gledamo na televiziji. „Pustinjska oluja“ je već prošla pa smo svi znali kaj trenutno najnovija tehnologija ima. Dakle, pričalo se da to sve kaj smo vidjeli na telki imaju i niški specijalci i da po noći ako stražariš, da ti to ništa ne znači jer frajer ako dođe skinut će te noćnim snajperom sa 19 kilometara i, kaj ja znam, da se može provući tebi iza leđa, zaklati te tamo. Onda, uz to sve imaš na skrbi 20-30 tvojih vojnika koji spavaju i ti si taj koji si zadužen i za njih. Onda uz to još padne snijeg. Ja to svakome kažem, ali zapravo to ti ne možeš skužiti, ako netko želi znati što je strah samo neka proba ići u mrkli

mrak, dok se topi snijeg i neka proba zažmiriti i neka proba vizualizirati sve kaj se čuje. Znači čuješ ljude kad hrču, čuješ neviđene zvukove, koji u stvari uopće nisu realni ali ih ti u glavi projiciraš, i to radiš konstantno! Ti si na smjeni dva sata, ti konstantno čuješ „nekaj“, netko ti se provlači, neko se provukao, neko će proći, sad će bacati unutra bombu gdje ovi moji spavaju, sad će doći s leđa pa će me zaklati. Onda se u tom strahu sumanuto cijelu noć okrećeš, a „ne smiješ“ se okretati jer su ti prije rekli da ovi imaju one termičke kurce, pa ako se okreneš onda će te vidjeti u sjeni i onda će te roknuti. I onda si nekak' sav ukočen. Znači, to je strah neviđeni.

Jesi li ti u ta tri kritična mjeseca bojišta uopće razmišljao o „Dinamu“ i navijačkoj priči koju si trenutno zapustio?

Nisam propustio niti zapustio gotovo ništa, ja mislim skoro pa ništa jer nije uopće bilo lige. Bila je ta prijateljska utakmica 1992., negdje u 2. mjesecu, kada je bio onaj nered, gore na „Istoku“ bilo kada su bacali s gornje tribine „Torcidu“ dolje, ako se dobro sjećam...Ne, ne, i dalje, bio sam skroz u igri kaj se tiče navijačkog života. Mi smo nosili malu „Dinamovu“ zastavu i kad god smo tamo cugali, mi smo pjevali „Dinamove“ pjesme. Ne, nisam to zaboravio, no trenutno se ništa nije događalo, pa me nije to nekaj puno ni mučilo. Recimo, tamo sam imao i konkretan dodir sa navijačkim svijetom jer je Krešo Fligić, brat od Krune Fligića, on je recimo bio dosta aktivna „Torcida“, on je tražio doslovno da ga puste, on je išao u Trst sa Torcidom na utakmicu „Jadrana“, na vaterpolo...(finale Lige prvaka u vaterpolu, 29.2.1992., između „Jadrana“ i „Savone“, op.a.)... Išao je u Zagreb, otišao na tekmu i vratio se nazad. I onda su ga ovi zajebavali: „Ti se loptaš po Trstu, a nama tu ovi preko jebu mater“. I bio je još jedan događaj. E sad, ne znam datume, niti koji je događaj bio, ali bila je neka utakmica i neki veliki uspjeh srpskog kluba ili reprezentacije. I taj dan je bio „show“! Taj dan su pucali, bacali, ispalili sve što su imali na nas, na sve. Znači, taj dan je bilo pakleno, svi su znali da se nekaj sportski događa. I taj dan je nakon 5-6-7 dana apsolutnog primirja bilo grozno. Ono, VBR su ispucali na nas. Tamo još nije bilo Unprofora, ali ono, cijeli „show“ je bio. A vjerujem da je tako bilo svugdje na fronti. Oni su svi slavili, čuli smo na motorole, ona klasika, puštali su te svoje pjesme i pizdarije i ono.

Bio sam i spomenuo, koliko ti je zapravo bilo važno, koliko si isticao ili barem nisi skrivao da si pripadnik BBB pokreta?

Nisam skrivao uopće, mada moram priznat da sam razmišljao o tome šta će biti u varijanti, ako me zarobe. Razmišljao sam hoću li gore proći ako još sad po sebi imam hrpu nekih takvih

navijačkih obilježja. Mada, ja sam imao obilježje. Ja sam sebi sam napravio obilježje na prsluku kojeg sam nosio. Uglavnom, to je bio odjevni predmet koji sam non-stop imao. Znači, nisam stavio grb „Dinama“, ali sam zašio grb Grada Zagreba i s druge strane je bio zašiven hrvatski grb. Time sam istaknuo da sam ja iz Zagreba došao braniti domovinu, ali sam to sve smatrao vezano s „Dinamom“. Dakle, nisam zalijepio „Dinamov“ grb, vjerojatno jer takvu naljepnicu nisam ni imao, ali mislim da sam u novčaniku i po hlačama ili u opremi imao i značku „Dinama“ i tadašnju člansku iskaznicu i godišnju kartu „Dinama“, možda i godišnju od prijašnjih sezona...također, na mom „rumunjcu“ sam prvi dan kad sam ga zadužio zalijepio na kundak veliku naljepnicu sa grbom grada Zagreba.

Jesi li na bojištu pričao sa suborcima o tih nekim bivšim navijačkim danima ili o navijačkoj budućnosti?

Naravno. Naravno...(odlučno potvrđuje)... I sa dečkima koji su bili iz Zagreba. Dosta smo o tom pričali. Naravno, pričali smo dosta i o nekim našim navijačkim doživljajima i tu navijačku karijeru smo prepričavali drugima. Oni, ajde, ajmo reći, nisu bili baš upućeni...(smijeh)... To je bila lokalna ekipa koja nije baš bila upoznata s tim pričama. Oni su nas u čudu gledali. Bili su među njima i stariji od nas i opasni borci i to. Pa su u čudu slušali naše prepričavanja gostovanja u Splitu, nereda kod Kineskog zida, tučnjave. Njima je to svima bilo strano, to su bili bez uvrede ikome „seljaci“. Oni uopće nisu bili u sportu, nisu oni to uopće kužili. Oni su pogledali tri utakmice godišnje, i to one koje su bile na televiziji, nikada nisu bili uopće na stadionu. Njima je to bilo neobično, te naše priče su im bile jako zanimljive. Kako sad mi busom idemo i putujemo, onda sve razbijemo, onda pijemo ili tako nešto. Tako da, bilo im je zanimljivo i definitivno svi su tamo znali da smo mi „Boysi“. I svi su nas tako i doživljavali. Moj konkretno nadimak bio je Zagi. I mogu reći da nam je nekakav prijašnji, kak' bi se reklo back up, to da smo već bili totalno uključeni u neku navijačku skupinu, to nas je i tamo pratilo. Nismo mi to definitivno ni sakrili, niti su nas drugi tražili da skrivamo. Štoviše bili su, onako, zainteresirani, zanimljivo im je bilo i bili su impresionirani našim pričama.

Dobro, onda ti si se skinuo do početka održavanja 1. HNL, je li tako?

Da, da, da.

Kakav je to bio osjećaj, krenuti u novu sezonu, zapravo u prvu sezonu HNL-a? Znači kakav je to bio osjećaj, dotad si bio na ratištu, a onda odjednom na tribini?

Pa dobro, nije baš bilo odmah, zato što je, ne znam, ne sjećam se kad je to počelo, ali...(pokušava se prisjetiti početka 1. HNL 1992.)...

Pa bilo je u veljači ili početkom ožujka.

E, u stvari, da, da, da! Ja sam nakon prvih nekoliko kola lige došao. Pa ništa, kad sam se skinuo bio sam sretan što sam živ, bio sam sretan kaj sam cijeli, u komadu. Ništa, samo sam prešao među ekipu i nastavio ići na tekme. Mislim, bilo mi je veselje, naravno! Ne mogu se sad točno više sjetiti koja mi je bila prva tekma, znam da mi je prvo gostovanje bio Varaždin i da smo izgubili 3-0, da nam je Cvitanović dao tri komada ili dva...(prisjeća se)... Cvitanović je igrao za „Varteks“ i ubili su nas. Tada još u Varaždinu nije bilo ni tribine, bilo je s jedne strane ono blato, pa ona tri reda betonska. Bila je ona birtija, tamo na uglu, bila je pruga i vlak iza koji zvoni kad prolazi. Nije mi se bilo teško prebaciti. Moram priznati da sam se jako brzo skroz prebacio opet u navijačke vode. To prvenstvo smo dosta brzo izgubili, glatko. Onda je došlo drugo prvenstvo 92./93.' i ona čuvena generacija: Vlaović-Cvitanović, Ćiro na klupi. Tada smo imali, ne znam koliko, 30 bodova prednosti i tad smo osvojili prvo prvenstvo. Recimo Kupa se sjećam, sa „Inkerom“, to sam već bio, kojeg smo spljugali u finalu. To je bio prvi Kup, to je isto 92.' godine bilo, jel je? Uglavnom, kad sam se skinuo, ja sam se skinuo...

E sad, taj tvoj povratak na tribinu, kad si malo pohvatao konce, jel' te može smetalo što se nisu svi vojno sposobni „Boysi“, pogotovo ovi starija, odnosno glasniji, uključili u rat, a onda su obnašali, recimo tako, neke važne funkcije na tribini?

Pa nije mi smetalo, ali sam uvijek to imao kao neki argument. Ako je došlo do neke prepirke, kad je došlo do problema, onda sam uvijek znao upotrijebiti ono: „Gdje si bio 91.'?“...(smije se)... Kratko i jasno u takvim situacijama, ali nije, nije, me to smetalo. Unutar moje ekipe tko je bio, bio je, a tko nije...Nisam, nisam nikad ja to nekome zamjerao, Nismo mi puno ni pričali. Čak moram priznati, evo, glupost je to reći, pa ja ne znam, mi prvih 15-20 godina skoro uopće nismo pričali o tome, ali smo sad zadnjih 10 počeli o tom pričati. Ja sam počeo to prepričavati, a dotad mi to uopće nismo to spominjali. Ajde, bila je varijanta da to nekako usput istakneš. Tipa, ne znam, sad smo mi, odmah već 92.' išli na more, i onda je Čeko od svojih vojnih hlača, dao sašiti kratke hlače i sad je tamo na moru tako brijao. On je na taj vojni stil još malo više od nas brijao, a ovi su ga još sprdali, da kakve su mu to hlače, koji kurac...(smijeh)... Ali ne, mi svi, ja sam se jako brzo prebacio nazad u BBB „mode“, u „mode“ Zagreba, u studiranje, u izlaske, u cure...A ovo neki, kaj ja znam na koga tu aludiraš, da su bili na funkcijama, ono, svi su oni, većina njih na kraju jednog trenutku, makar

mobilizirani negdje, nešto bili. Tako da su onda svi poslije nekakve sreće da su bili mobilizirani poslije 91.', barem su svi s kojima sam ja bio u kontaktu, ili većina. Svi su negdje nešto bili, pa tri mjeseca tu, pa dva tamo, pa negdje na nekom topu, negdje, pa je većina imala neku priču da su i oni bili u negdje u vojsci, mada sam ja znao da nisu bili kada je grmilo.

Možeš li si sjetiti i imenovati neke ljude s tribine koji bi po tebi imali stvarno neki značaj da budu spomenuti u toj monografiji ili da ne budu jednostavno zaboravljeni u kontekstu priče o navijačima Dinama u Domovinskom ratu?

Pa dobro, mogu samo reći za neke. Karl, on je bio član naše ekipe. Karl, iz Voltinog, iz Rudeša, u stvari, ali on je u Australiji, ja mislim, od tad. On je otprilike, on je s nama isto. Mi smo završili u Daruvaru, on je završio u Starom Grabovcu. Mislim da je čak tamo i duže bio. I poslije, ako sam ga vidio možda par puta, i frajer je otišao 1992. u Australiju. Sad mi je na zadnjem derbiju uletio njegov buraz: „Jel' ti znaš tko sam ja?“ Rekao je da je od Karla buraz, onda ga je nazvao na video-poziv. On je tamo vođa navijača „Melbourne Brisbane“, tako nekog kurca, ovako nabildan izgleda kao neki Srbin...(smijemo se)... Njega bih spomenuo. Spomenuo bih, njega će se sigurno spominjati, pokojnog Pana, koji je, recimo bio godinu dana, ili dvije, stariji od nas i koji je meni i navijački bio, neću reći uzor, ali u par susreta je bio, u par situacija. Bio je stariji, pokazao se. On je bio u „Tigrovima“, i u Dubrovniku, ako se dobro sjećam, granata mu je pala u rov. To znaš na njega, jel' da?

Da, ali ne znam mu pravo ime.

Panić, to će ti znat ili Kečo, ili ovaj, kak' se zove, onaj Zaprudanac...(neuspješno se pokušava prisjetiti)... Imao je i mural, pa su to brisali na onoj školi, da. Znači on, njega se treba spomenuti, on je bio u „Tigrovima...Ima čovjek, poginuo je, ne znam kako se zove, ali znam koji mu je bio nadimak. Nadimak mu je bio Derventa, imam sliku jednu s njim. Ovaj, on je bio, znači, valjda je Derventa, isto je bio, ono, među borcima, jači. I u Hrvatskoj je već bio aktivan u vojsci. I onda je on bio u Bosni, tamo je bio ranjen. Sjećam se da je na taj Varaždin došao, a možda čak i nije došao, osim ako u Hrvatskoj nije bio ranjen...(pokušava se prisjetiti)... Na taj Varaždin, 92./93. je došao, imam fotku s njim. On je bio u uniformi, imao je one šipke iz ruke. I onda je se ozdravio, ponovo je otišao i u Bosni je poginuo, to znam. Znači, Derventa je njemu bio nadimak. Kaj ja znam sad, tko je još bio?... (pokušava se prisjetiti i drugih dragovoljaca iz BBB pokreta)...

Pitam jer svi će spomenuti neke za koje se zna, a meni su više mi zanimljivi ovi koje nitko, nitko neće spomenuti.

Da, da, pa imaš ovog malog, kaj je pao s tribine, pa se ubio poslije. On je iz Vrapča, kako se zove Zjalić, Zjala ili Zjajo...(prisjeća se)...

Čekaj, na koga točno misliš?

Onaj kaj se išao spuštati po transparentu, pa je pukao transparent, pa je pao dolje.

Znam na kog misliš, ne mogu se ni ja sad sjetiti prezimena, on je bio u „Gromovima“.

Da, da. On je isto bio ekstreman slučaj, ja mislim, nije imao 15 ili 16 godina kad je otišao u rat. Penu moramo spomenuti, jebi ga, bez obzira, kaj ne?

Ali Pena nije bio 1991. u vojsci?!

Pa nije 1991., ali je bio poslije. Bio je u Gardijskom Zdrugu, zbilja je...

Ali kad je on pristupio, 94.-95.?

Mislim da je bio još u ratu. Sad, kad je on pristupio, ajde, to sad ne znam...Imam isto, ali to neka ostane među nama, imam direktnu anegdotu sa jednim tada viđenijim Boysom, kojeg sam sreo kad sam došao doma, prvi put ili drugi put. Išao sam dedu, partizana tražiti pištolj. I nije baš bio oduševljen, ali dao mi je pištolj. I onda sam išao s curom, hodam do Trga, idem gore u „Lovac“. „Lovac“ je bio preko puta katedrale, išao sam kupiti futrolu i metke. Jer deda mi je dao pištolj, ali nije dao metke. Rekao je da nema, mada je poslije se ispostavilo da ima. Ali, dao mi je pištolj, Mauser, iz 2. svjetskog rata, s ugraviranim njemačkim imenom. To je on pak uzeo nekom oficiru njemačkom, ubijenom, valjda. I hodam prema gore i naletim na ovog: „Bok, bok, kaj ima?“, „Ma ništa, sad sam se vratio s bojišnice u Zagreb“ „Pa kakva si ti budala, pa za koga ti ideš ginuti!“ Kaj ti je, to su sve idioti, pa to su lopovi!“. A onda poslije je i on bio mobiliziran, koliko se sjećam, na onim haubicama 203 mm, i onda se vratio doma kao svjetski heroj. Mada, on je nama priznao da je jedino kaj se njemu opasno desilo je to kaj si je izbio zub, jer valjda kad je bio pijan pao je na pušku...Ali dobro, to neka ostane među nama.

Naravno. Pa mogu to iskoristiti, ali staviti u neki drugi kontekst.

Koji?

Pa mogu spomenuti slučaj, ali ne imenovati.

To možeš. Reci, da kada sam dolazio u Zagreb, prvi i drugi puta, da sam znao sretati ljude koji su pričali da koji mi je kurac, koji su se čudili zašto sam išao, a poslije su i oni bili mobilizirani pa su onda iza toga glumili velike ratnike.

Ne brini. Neće ništa završiti u javnosti, a da ti prije toga ne pogledaš, odobriš i malo korigiraš.

Da, da, da, dobro, dobro...

Kako si tijekom služenja vojske doživljavao problematiku promjena imena „Dinamo“? I općenito, tu neku viziju borbe BBB za povratak tog imena... Jesi opće razmišljao?

Pa dobro, možda bi da mi to, to mi to nije baš bila nekakva najveća briga u životu. To mi je briga postala kad sam se vratio, kad sam počeo ići opet na utakmice. Kad se ime promijenilo iz „Građanskog“ u „Croatiu“, e onda mi je to tek ekstremno postala preokupacija. Do tad to nekako uopće nisam puno doživljavao. Naravno, nije mi bilo drago, nisam u startu bio za to. Nisam bio od onih koji su vikali „Građanski“ na tribini čak ni 1991., prije rata, a bilo je ljudi koji su to forsirali. I u određenim utakmicama je i većina tribine navijala za „Građanski“...No, nisam se iskreno s tim sad nešto pretjerano zamario do preimenovanja u „Croatiu“.

Misliš, nisi se zamario tijekom tvog boravka u ratu?

Da. Tijekom rata sigurno ni malo, to mi je uopće nije bilo od prevelikog značaja.

Osim tog što si spomenuo, srpske proslave sportskih uspjeha, jesi imao kakvo iskustvo izravnog ili neizravnog kontakta s navijačkim simbolima suparničke strane, recimo preko radija, radio-veze, grafita ili medija? Ukratko, jesi li imao saznanja da se i na srpskoj strani bore nekakvi navijači?

Da. To mi je jako žao...(podrazumijeva da mu je žao što tu posebnost nije dokumentirao, op.a.)... Za razliku od većine drugih ja sam nosio foto aparat i fotografirao sam. Evo, sad imam u glavi 5-6 scena koje sam trebao fotkati, ali jednostavno taj trenutak, u toj cijeloj drami nisam fotkao. Fotkao sam debilane, kako koljemo kokoši ili motamo „žižu“, a nisam fotkao ovakve stvari. Znači, konkretno, bio je kombi u tom Dragoviću, koji je bio izbušen. Taj njihov kombi bio je izrešetan, izbušene gume, razbijena stakla. Sa prednje strane, s oba dvije strane je pisalo „SAO Krajina“. Onda sam ja još puknuo metak iznad C (S na ćirilici, op.a.) da piše „ĆAO Krajina“, a sa zadnje strane je bilo napisano DC, znak za „Deliće sever“. I evo, to sam

se 100 puta poslije sjetio, bio ljut jer taj kombi smo mi zapalili drugi dan, da se grijemo. I nisam ga slikao. Imao sam fotić sa sobom no uopće mi taj tren to nije palo na pamet. Ni da se ja slikam ispred tog kombija ili da makar kombi slikam. To sam imao iskustvo i mislim da sam vidio u Pakracu u školi ili takvom nekom objektu, no baš u gradu Pakracu, koji su oni u jednom dijelu grada kratko držali. Poslije nisam tamo bio kaj se tiče vojnog rasporeda. Mi smo brijali i išli smo po gradu, zapravo smo tamo tražili gdje možemo kupiti pive...(smijeh)...Kupili smo, ovaj jedan je sreo nekog svog frenda, on je nas vodio po gradu u neku birtiju u podrumu, tamo gdje su oni bili smješteni. Tamo je na zidovima bilo i „Delije“ i „Grobari“ i svašta je pisalo...

Pardon što prekidam, da ne zaboravim. Je li možda tamo i kakva poruka, po kojoj bi se moglo zaključiti da se moglo po njoj zaključiti da nisu samo to neki lokalci, nego uistinu „Delije“?

Pa nisam vidio da je pisalo „Delije Beograd“, jebiga pisalo je „Delije“. Pisalo je „Partizan“, pisalo je „PFC“, na primjer...(„Partizan force commando“, jedna od podgrupa navijačke skupine „Grobari“)...To je na primjer po meni bio znak da je bio neko tamo malo urbaniji, a ne sad tamo neki seljak iz Gornjeg Brusnika jer taj sigurno nije imao pojma kaj znači „PFC“. A „PFC“ sam vidio na par mjesta...(prisjeća se)...Da, to znači da je bio netko s druge strane, makar malo navijački orijentiran, možda ne iz Beograda, ali možda neki četnik iz Okučana koji je znao ići u Beograd na tekmu. Tak' bi rekao. Vjerojatno je tako bilo.

Zadnje pitanje vezano uz Domovinski rat i navijačku priču, a već si dijelom i dao odgovor. Da li je i u kojoj mjeri vojska i rat promijenio tebe u odnosu na tvoju pripadnost BBB pokretu? I jesi li se vratio na utakmice u punoj mjeri?

Znači, nije me promijenilo ništa. Možda sam se čak nakon rata i radikalizirao. Pričao sam, do rata sam još i imao neki dogovor s mamom, a nakon toga mi više nije mogla ništa. Sad sam se ja vratio iz rata i mi više nismo imali nikakvih rasprava o tome gdje idem, kad idem, koliko ću biti, što ću biti. Bez obzira kaj sam i dalje imao 19 godina, to znači kao moj Marko sad, kojeg ja svaki dan maltretiram za neki vrug. Dakle, nakon povratka s bojišta vratio sam se na tekme odmah, na prvu moguću utakmicu! Vratio sam se u svoju ekipu, kao i dio nas koji smo se vratili s bojišta. Svi se tad još nismo vratili jer bili su na bojištu, neki su onda poslije odustali od utakmica. No većina nas tad smo još sigurno par godina bili aktivni u samom vrhu grupe BBB. Ustvari, postali smo još aktivniji, motiviraniji, hrabriji, ne znam kaj bih rekao ili to opisao. Postali smo „jači“ navijači...(smijeh)...

Evo, sad smo došli do kraja navijačkog dijela i rata, sve to u manje od sat vremena. Misliš li da možda neka treba dodati, a da sam ja zaboravio pitati o tome

Mislim, možda samo tu jednu stvar, koju si i pitao u jednom trenutku, o tome kaj mislim u kojoj su mjeri drugi sudjelovali. Ovako, općenito, moj stav je da je navijačka skupina „Bad blue boys“ sigurno dala dobar, dobar obol u Domovinskom ratu, pa i u samim priprema Domovinskog rata...Ajde, kad sam tu pa da na brzinu prepričam i te naše aktivnosti, ali samo moje ekipe, a mi nismo mi bili jedina ekipa koja je bila aktivna. Dakle, mi smo isključivo bili spojeni u toj ekipi kao „Bad Blue Boysi“, i s tim smo aktivnostima počeli 90.', a 91.' godine naročito. Sjećam se kak' je meni moj deda rekao, da idemo rušiti njegovu državu. Znači, mi smo bili ulična organizacija koja je napravljena, koja je osnovana i uhodana radi utakmica, ali isto tako smo funkcionirali kao nekakva vojska, kak' bi to već rekli...(pokušava na najbolji način opisati da su bili ustrojani vrlo homogeno)... I kad nije bila utakmica, pa sigurno zadnjih godinu dana prije rata, mi smo intenzivno radili, tad se nama to činilo za „hrvatsku stvar“, odnosno protiv druge strane. Tu mogu par stvari nabrojati. Recimo, izlazak petkom van, naravno uz prijašnji dogovor. Onda kad smo se malo već napili, onda bi išli po Bogovićevoj ulici, pa uz hotel „Dubrovnik“ bi zbombardirali, porazbijali bi sve šajbe na dopisništvu „Borbe“ i nastavili bi dalje piti. Drugi dan ili drugi put smo opet izašli van, onda smo prolazili tamo gdje su bili zatvoreni „Virovitičani“, njih pet, tamo je bio onaj vojni sud...(govori o skupini organiziranih domoljuba s područja Virovitice, uhićenih krajem siječnja 1991.,op.a.)... Prolazili smo i samo iz ničeg razbili dvije šajbe, strgali kameru i pobjegli. Treći put smo razbili sva stakla na vojnom dućanu u Zvonimirovoj. Danas je to „Pleter“, samo je tada s druge strane ceste bio taj dućan, isto su tamo bile JNA uniforme i te pizdarije. Mi smo tamo došli, glumili da čekamo tramvaj, svatko je uzeo po tri kamena. Kad se tramvaj maknuo, bum, razbili smo sve šajbe, pobacali kamenje. Izašao je frajer, vojnik, počeo je tamo neka vikati, pa smo bacali kamenje i na njega i pobjegli...(pokušava se prisjetiti sličnih zbivanja)... Onda, naravno, dobar dio učinka u akciji ispred „Maršalke“ smo napravili mi. Između ostalog Molotovljeve koktele punili smo i mi. Ne one koje su zapaljeni, ali smo mi donijeli svoje, i bacali smo kamenje tamo na oklop JNA, onda kada je poginuo Raveno...(ne može se sjetiti točno imena poginulog građanina Ravena Čuvala)....

Znači, i za to što se zbivalo kod „Maršalke“ ne može se reći da je to samo bilo kvartovski organiziran nego da su tu i drugi, pa i navijači imali svoju ulogu?

Mi nismo bili kvartovski organizirani, nego mi smo bili organizirani kao navijači. Da se mi nismo znali kao „Bad Blue Boysi“, ne bi ni mi tako djelovali. Mi smo svaki naš izlazak osmišljavali i smišljali smo kaj budemo dalje radili. Znači, mi smo svaki izlazak planirali kaj ćemo dalje. Ajde, sad mogu i taj ti plan ispričati, čisto da znaš. Srećom se to na kraju ipak nismo usudili izvesti, a planiranje je već došlo do zadnje faze. Već smo imali i određen dan kada ćemo to probati izvesti. Planirali smo, ona zgrada mala, gdje je bio Zrakoplovni centar, u Maksimirskoj. Tu smo zgradu mi proučavali, kako smo stalno išli na tekme i tamo smo u Švarcovu nosili transparente. Tamo su na dva kuta oko zgrade stajale stražarske kućice. Bila je ideja da će Žmira odnekud nabaviti pištolj, pa je nabavio neki pištolj koji uopće nije radio. I plan je bio da ćemo onda doći tamo, da ćemo onom frajeru na straži prodati foru. Tipa, ja ću prolaziti, pa ću se praviti da kao vežem tenisicu, pa kad se on približi, onda ćemo mu zaprijetiti pištoljem i reći da baci preko Kalašnjikov. Onda bi s tom puškom po drugim vojarnama otimali dalje puške, to nama je bio plan. Ali eto, nismo se baš nekako usudili i sreća živa što nismo, jer tko zna kaj bi bilo. Možda bi tamo nekakav Bosanac na straži ispalio rafal. Ali znači, to je bilo u zadnjoj fazi plana, ali se nismo nikako usudili dovršiti ga, a onda je već počelo veće sranje i ti vojnici više nisu onako kao prije stajali uz ogradu, nego su se unutra zakopali. Tako da je tom planu prošao vlak. Ali da, mi smo planirali na taj način doći do puške, pa onda do drugih puški, a to smo sve planirali isključivo kao navijači. To nisam planirao s ekipom iz kvarta, s kojima sam igrao biljar, nisam s njima uopće o tom pričao. To sam isključivo pričao s „Bad Blue Boysima“. Zato bih to htio reći, da mislim da u svim pripremnim stvarima i samom početku rata da su sigurno, navijači općenito, ali ja mogu reći konkretno samo za „Bad Blue Boyse“, imali dosta značaja. Puno je bilo ljudi s tribine, koji su se uključili u Narodnu zaštitu. Koliko smo mi kao klinci tada mogli, nismo im dali mira, jebiga. Mi smo svaki vikend neku srpsku stvar razbili u gradu, onda smo dalje išli piti, to nam je bila normalna stvar. I planirali smo to, ne da smo bili pijani, pa naletjeli, pa nešto razbili. Ne, planirali smo: „Sljedeći petak ćemo razbiti „Borbu“, tjedan iza toga idemo 'puknuti' Petu vojnu oblast, onda idemo tamo napraviti akciju na taj vojni sud. I to smo lijepo radili i dobro. Bilo je tu svega. Pred onaj sud u Gajevoj smo došli, a prije smo popili litru rakije. Pa smo došli zamaskirani u tramvaj. Smijali smo se sami sebi, ali smo na kraju razbili dvije šajbe. Tamo je isto vojnik izašao za nama, repetirao je oružje, trčali smo okolo...(smijeh)...Da, nekako to nije bila urbana gerila, ali zapravo i je, barem koliko smo mi tad u svojim mogućnostima to mogli izvoditi. Ali, da nismo bili navijači ne bi to radili. Znači ja to ne bih sa frendom iz kvarta usudio se napraviti.

Taj bijes nije bio usmjeren prema drugoj navijačkoj skupini nego prema JNA?

Ne, ne, isključivo prema JNA i prema Srbima!

Dobro, ovaj navijački dio smo završili. Idemo sad na drugi dio koji je opširniji... Neka pitanja ćemo zapravo preskakati, jer ti očito nemaš veze s njima. Znači, evo recimo, kakav je bio status branitelja, hrvatskih vojnika, odnosno tebe tada u društvu na ulici, tijekom rata?

Pa ne bi tu baš imao nekakav jasan stav. Znači, u Daruvaru, naravno, bilo je skroz pozitivno, to ne moram ni govoriti. A u Zagrebu sam, osim tog prvi put, kada sam s Autobusnog kolodvora otišao doma i presvukao, ja u Zagrebu dok nisam išao nazad nisam nosio uniformu, nisam se time kurčio po gradu. Tak' da, ljudi koji su znali, naravno, cijenili su to. Čestitali su, postavljali pitanja, ali ja obično nisam to isticao. Nisam hodao po vani u uniformi. Kad sam došao u Zagrebu, s Autobusnog bi sjeo na tramvaj, na „Peticu“, odvezao se do doma i presvukao se. Dao sam sve to na pranje jer to tamo na terenu nismo opće prali. Znači, kad god sam došao išlo bi: pranje, brijanje, šišanje i proveo bi dva, tri dana tu u civilu i onda opet oblačenje u uniformu, vozi me mama autom na bus i ajd' bok. Nisam imao nekih negativnih iskustava, a pozitivnih je bilo...(prisjeća se)...Evo, kako sam te godine upisao faks, došao sam jednom na faks. Čim sam došao, skužio sam da moram ići nekaj obaviti. Faks mi je bio 200 metara dalje od Autobusnog, otkud sam direktno sa busa otišao tamo. Sreo sam kolegicu koja je rekla: „Pa daj, sad je baš predavanje, ajde odi. Daj dođi!“ Onda kad sam ušao svi studenti su počeli pljeskati...(rado se prisjeća)...

Načeo si tu temu, pa da te i pitam; kako su obitelji i bližnji reagirali na tvoju odluku da ideš u rat?

Pa ovak', meni je glavni i osnovni autoritet bila mama. Dobro, i baka koja je sa mnom živjela. Mama, ona je čak nekako čudno odreagirala...(traži prave riječi da opiše neobično pasivnu reakciju majke o odluci da krene u rat)...Odnosno, ona je poslije to znala više puta na nekim našim obiteljskim događanjima reći kao: „Zabranila sam ovo i ono“. Primjerice, skinula me s vlaka za Beograd, gdje sam krenuo unatoč našem dogovoru, pa je došla, a ja se nisam htio svađati pa sam izašao van. Ova odluka, bilo je tu neke reakcije, nije ona bila totalno blaga prema meni. Ona je kasnije rekla da je taj tren kad sam ja došao, kad sam sad o njoj rekao, znači 19.11. vjerojatno koji dan kasnije...(prisjeća se datuma kada je majci saopćio odluku)... Ne, ne, ne kasnije sam joj rekao, jer sam tada tek tražio kombinaciju za odlazak, ali kad sam

našao kombinaciju onda sam joj rekao. Ona je stalno govorila da je ona toliko u meni vidjela odlučnosti, a bio je tada pao Vukovar, zbilja Hrvatska je bila u drami. Kaže da je sama sebe zbog toga poslije proklinjala, ali tada nije ništa dramatizirala. Rekla je: „OK, ako si odlučio da ideš, odi.“ No baka je tamo „jojkala“ i urlala. Cura nije rekla ništa. Ajde, rekla je da koji mi je kurac, da kaj glumim. Imao sam tad već ozbiljnu curu dvije godine, no ajde ona me isto podržala. A stari? Ne sjećam se na prvu, ali recimo nakon što sam ja otišao, nakon nekih 6-7 dana kad sam se javio, onda me stara zvala, ja sam zvao nju, i onda je ona rekla, pitala je da kaj mi treba. Ja sam rekao da ništa ne treba, a ona je rekla: „Daj, ajde, reci. Možda mogu ja tu nabaviti.“ Onda sam joj rekao da ako može pogleda za neku dobru kacigu jer ovdje smo imali nikakve kacige, nekakve rumunjske „kahlice“. I pancirku sam poželio. Ona i stari su se angažirali, a tada su već bili rastavljeni nekih 8-9 godina. Uspjeli su naći opremu. Sjeli su zajedno u auto, stavili su moju curu u auto i došli su u Daruvar. Donijeli su dvije kacige, jednu JNA i drugu onu američku, dvoslojnu, šminkersku i dvije pancirke i još neke stvari... To onda znači da su me podržali u odluci, jebiga, ako su došli tamo. Ja sam već imao 6-7 dana iskustva. Zvuči smiješno malo, ali prošao sam već Sirač, gdje je ta granata pala među nas i di su stradali ljudi, bila su dva poginula i hrpa ranjenih... Prošao sam u tih šest – sedam dana akciju skoro svaki dan. Napadali smo tada žestoko Grahovljane i skoro svaki dan je bilo mrtvih i ranjenih. Neke koje sam dan ili dva prije upoznao, popričao, popio pivu sam drugi dan gledao u vreći ili na podu priručne mrtvačnice

Znači tada su već prošle tvoje prve traume?

Već su prošle, ove najgore još nisu. One straže nisu još prošle, ni i oni direktni fajtovi nisu. Ali u tih sedam dana ja sam već vidio smrti, svega, već sam nosio za čovjekom crijeva u rukama. Pala je minobacačka granata među nas kod doma zdravlja u Siraču, jedan (Čihak, ne znam ime, opaska) je dobio geler u mozak i poginuo na licu mjesta, a drugi je ležao na podu. Pola utrobe mu je bilo vani, ali je bio pri svijesti i na motorolu, jer bio je neki zapovjednik, je ponavljao „joj sjebali su me... Umro je u helikopteru, ima njegovo ime među drugima na ploči u predvorju DIF-a u Zagrebu. Saša Čes se zvao i bio je jedan od studenata tog faksa koji su stradali u ratu... U jednoj prilici pokazao sam se kao dobar strijelac. Iz Papovke je nekaj trebalo pogoditi, ali ne osobu nego neku metu prema njima, aktivirati neeksploziviranu granatu. Pogodio sam ju iz prve. Nakon toga je Radoš, moj zapovjednik, mene pred starcima jako nahvalio da sam jako hrabar, da sam odličan strijelac, i da sam super vojnik. A ja sam tamo bio sedam dana...(smije se)...Starci su mi donijeli pancirku i onaj američki šljem, kojeg sam nosio, kojeg nosim i na onim fotkama. Ovu drugu kacigu, to sam nekom dao tamo...

Tebi to možda nije značilo, ali kako je bilo s drugima, jesi li vidio da drugoj ekipi možda vjera što predstavlja na bojišnici?

Pa mislim bilo je toga... Znači na Badnjak, ili na Božić, na Badnjak smo se vratili iz Sirača, napokon su pali su Grahovljani. Mi smo se vratili samo na dopunu municije i svega ostalog. I tu večer na Badnjak, bili smo u dvorcu, u Daruvaru je vojska bila smještena u dvorcu. I ja mislim da se tu večer popilo najviše ikad i tu večer se valjda potrošilo municije više nego što je sve skupa, cijeli bataljun potrošio u ratnim djelovanjima. Sad jel' bih to nazvao vjerom ili pijanstvom? Ono, znači nema se municije, ali okvir za okvirom se pucao, kao Božić je i...(pokazuje kako su rafalno pucali u zrak)... Znači, valjda sam sam ispucao 200 metaka tu večer. Ne znam, ne sjećam se baš da je sad nešto bilo povezano s vjerom...Drugo jutro je cijeli bataljun koji je tu noć bio u dvorcu bio postrojen u dvorištu dvorca i nadređeni su nas „prali“ kao nikada, prijetili vojnim sudom i to zbog rasipanja municije. Opravdano skroz, naravno, a nama, onako pripitima, od prošle noći, to je bilo smiješno i smijuljili smo se kao neki debili...

Reci mi, jesi li razmišljao u tom adrenalinskom razdoblju razmišljao o nastavku vojne karijere ili si stalno imao na umu cilj povratka u civilni život?

Taj tren nisam. Taj tren nisam. Kad sam išao dosluživati vojsku, a to je bilo 1997. onda sam recimo čak u jednom trenutku malo razmišljao da bih možda mogao... Tada već išao na faks, koje još do tada nisam završio, ali radio sam razne stvari, stalno imao po dva – tri posla. Onda kak' sam tamo došao tamo su me naravno, drugačije prihvatili, jer imao sam drugačiji status od drugih ročnika. Onda mi se tamo u jednom trenutku to možda malo svidjelo, pa sam nekaj razmišljao o tome. U vojsci su mi ponudili da ako hoću mogu ostati kao razvodnik, pa da nastavim. Na kraju nisam ostao. A ovo, da bih ostvario baš pravu vojnu karijeru, nije mi nikad to baš bilo nešto napeto. Uostalom, vezano uz temu ovog intervjua, ja sam znao da navijački život i vojna karijera ne mogu ići zajedno. Jer ako te presele recimo na Udbinu, kako ćeš onda ići na „Dinamo“? Tako da mi to nikad nije bila neka bliska opcija, a navijački život u mojem je životu uvijek bio prioritet i sve sam slagao prema tome.

Prelazak na civilstvo preskačemo jer si dobar dio već u intervjuu dosad odgovorio.

Ništa, gledaj, ja sam čak, evo, samo kratko... Znači, tu godinu sam krenuo na faks. Ono, ja sam se vratio u Zagreb 15. ožujka, a 17. sam ožujka obrijan, ošišan, opran, došao na predavanje. No nakon tjedan, dva ili tri sam skužio da je moj zaostatak prevelik u odnosu na

druge studente. I upisao sam pad godine, koji mi se nije računao. To je bilo moguće jer sam donio papire da sam bio u vojsci. I upisao 92.' na 93.' novu školsku godinu, opet kao prvu godinu studiranja, kao da nisam opće nigdje izostao... To mi uopće nigdje ni ne stoji upisano da mi nedostaje ta jedna godina. Krenuo sam iznova na prvu godinu fakulteta, pohađao sam ju redovno jer su mi obrisali tu godinu, kad sam bio vratio.

Tvoj egzistencijalni put dalje izgleda normalno? Fakultet, posao...

Sve je bilo normalno. Znači, nikad nisam koristio nikakve povlastice. Ako pod tim misliš da sam nekakve koristi imao?

Ne, ne, ne, nego me samo zanima kronološki tvoj daljnji život.

Ništa, išao sam na fakultet, studirao sam 11 godina...(smijeh)... Radio sam dva, tri posla cijelo vrijeme. U jednom trenutku, negdje 97.' sam išao doslužiti vojni rok do kraja, da se toga riješim, jer sam morao još šest mjeseci ići u vojsku. Pet mjeseci služenja u ratu bila je granica nakon koje ne bih morao. Na primjer, ova druga dvojica nisu morali ići. Oni su do 7. mjeseca 92.' tamo još „brali cvijeće“. Došao je UNPROFOR i nije se događalo ništa. Ni njima se nije vraćalo doma, imali su plaću. Tamo su cugali. Beli i Kirša. Njima se nije dalo ići nazad, oni su otišli kad su ih sterali...(podrazumijeva demobilizaciju, op.a.)... A ja sam otišao kad sam shvatio da više rata nema, da mi se ne da biti tamo. Tako da sam ja morao dosluživati, a oni nisu kasnije morali ići u vojsku, no ja sam morao.

Da li si ipak imao kakvih možda psihičkih problema neposredno po skidanju iz vojske ili kasnije?

Neposredno nikakvih!...(odlučno odgovara)...Ni nikakvih problema u blizim godinama, nikakvih. Kak' vrijeme ide, nije da imam psihičkih problema, ali se znam više sjetiti rata nego prije. Prije mi to nije uopće padalo na pamet, ali sad se znam sjetiti prije spavanja nekih, i to često, nekih situacija, ali ne da bih to sad to opisao kao neke probleme koji me muče.

Nekakvih situacija iz rata jel'?...(prekidam kazivača)...

Da, ovih opasnih, da, da, da. Toga se znam sjetiti, pa se pitam šta bi bilo kad bi bilo. Šta bi bilo da sam tamo skrenuo, šta bi bilo da sam digao pušku na jednog HOS-ovca. No, dobro, to sam ti, barem mislim, već pričao. Od pet puta kaj sam mogao najebati, dva put je bilo od naših. Zapravo, tri puta!...(smijemo se)... Ajde, bilo je šest puta jer ovaj mi jedan pijan pucao povrh glave zato što sam ga nazvao konjem. „Ne moj me nazivati konjom!“ „Konju jedan!“ I

on ispali iznad glave rafal u zid. Reagirao je kao kakav kauboj, mogao me roknuti na licu mjesta jer ovako mi je prošlo preko glave...(pokazuje koliko mu je blizu iznad glave pucao)... Znao je kaj radi, bio je učeni vojnik, ali jebi ti to jer popio je 20 piva taj dan...(smijemo se)... Da. Ne bih rekao da sam imao bilo kakve probleme. Ponavljam, znam se sjetiti, pogotovo kako sad vrijeme prolazi. Pazi, prvih 15 godina te nitko živ nije za to ništa pitao! Mi smo jedva odlazili na te godišnjice. Prvo smo išli na godišnjice bataljuna, to su nas zvali, ali samo neke obljetnice u rujnu mjesecu, kada je 52. bataljun osnovan. Onda je došlo do nekog unutarnjeg preustroja, pa je ta brigada postala dio nekakve domobranske pukovnije, i onda su nas prestali zvati na godišnjice. Recimo, zadnje kaj je bilo postrojavanje nekakvo, gdje su kao kroz grad hodali, tu na više uopće nisu ni zvali. Nikoga od nas iz Zagreba nisu zvali. To je vjerojatno samo neko rekao: „Daj, kaj ćemo se uopće s ovima zajebavati, većina su bili maloljetni, bez vojne obuke.“ Nije da mi je neko brisao moj braniteljski status, ali bilo je jasno da nas je ta brigada lagano odbacila... Mada, evo prije dvije godine, zapravo tri, zvali su nas i dobili smo nagrade Grada Daruvara, recimo. Ali to nije bilo vojno, to je civilno priznanje. To se civilni gradonačelnik sjetio i onda je on kontaktirao tamošnje branitelje, pa su ga oni uputili na nas i onda smo došli tamo. Dali su nam neke plakete Grada Daruvara, nešto tako. To je bilo prije tri, četiri godine, ja mislim, da...(prisjeća se)...

A jesi ti kad član neke braniteljske udruge?

Ne! Jedino mogu reći, ali dobro, da sam poslao jedan mail. Bila je ona nekakva baš udruga dragovoljaca Domovinskog rata Slavenskog Broda. Poslao sam im mail, napisao ratni put, ali nikada mi nisu odgovorili, a ja se više time nisam ni bavio. Jednom sam poslao mail, da sam zainteresiran. Poslao sam u tom mailu kaj sam, di sam, kad sam bio u ratu, ali nikad mi nisu odgovorili na taj mail i to je to. Da su oni odgovorili, možda bih se tamo učlanio, ali nisam.

Sada, 30 godina nakon rata, postoji mnogo braniteljskih udruga. Koje je tvoje mišljenje o radu tih udruga, o tolikom broju tih udruga?

Pa, to je nepotrebno. Mislim da je to nepotrebno, Mislim da je trebalo možda imati jednu ili dvije udruge i jednostavno probati tu jednu ili dvije držati, na način da su tu svi uključeni, jer ovo da je među braniteljima sve tako razjedinjeno i da ima toliko različitih interesa, to nema nikakvog smisla. Niti bih im ja dao bilo kakve povlastice, ni posebna prava...Uopće kaj tu možeš reći? OK je da postoji svaka udruga određene brigade, ajde to prihvaćam, to je u redu. Ali ove generalne, ne. „Ovakvi-onakvi“, „gore-dolje“, nekakva posebna udruga ljudi u „Gromovima“ ili „Tigrovima“, to neka se ljudi druže, neka tamo vrte janjce, to mi ne smeta.

Ali ove druge, a zapravo su svi nekakve krovne udruge, to mi je ništa, o tom nemam dobro mišljenje.

Što misliš o osnivanju i radu Ministarstva branitelja?

Pa ne znam, iskreno ne znam baš puno. S obzirom da nisam ništa puno tražio, nisam puno koristio. Iskoristio sam one dionice, kad sam dobio dionice za onaj fond, to sam prodao drugi dan, za dva soma kuna. Mislim da sam neko vrijeme, dok je to bilo aktualno, mislim da sam imao dopunsko zdravstveno osiguranje i s tim, ono, nisam uvijek participaciju plaćao kod doktora. Eto, to sam iskoristio kao branitelj, a to sad imam kao davatelj krvi...(prisjeća se rijetkih prava koje je kao branitelj iskoristio)...A o Ministarstvu, ovako, pa mislim da OK rade, kaj ja znam...(iskreno priznaje da nema dubljih saznanja o radu Ministarstva branitelja)...Nemam nekakvo mišljenje, ni loše, niti znam za neki primjer da je bilo nešto loše. Sad, da li oni još uvijek dovoljno rade za potrebite, da li je to dovoljno, da li se možda previše uvaljuju i politiziraju za ove koji nisu potrebiti, ali su njima bitni, ne znam kaj bi na to rekao. Možda... (traži prave riječi da opiše smisao rada Ministarstva, op.a.)... To Ministarstvo branitelja treba postojati i nek' bude ovak' kak' je, ali isto, po meni, kak' vrijeme odmiče, to treba biti sve manje i manje aktualno. To Ministarstvo treba dobivati sve manje i manje budžeta...

Jedan je kazivač prije tebe rekao da bi to trebalo spadati pod Ministarstvo skrbi...

Pa dobro, pa tak' je i bilo u početku, pa tak' je i bilo. Pa ne postoji Ministarstvo branitelja oduvijek.

Da, postoji nekih 27 godina...Dobro, idemo malo na politički dio. Od završetka rata zbile su se dvije velike promjene prazničnih dana Domovinskog rata. Što ti misliš o tim promjenama?

Pa, oko Dana državnosti nisam siguran. Čak bih rekao da što se tiče samog datuma, da mi je ovaj Račanov praznik bio bliži i da je taj logičniji. Znači, onaj od 25. lipnja jel'? Taj mi je bio super i za spajati praznike u lipnju, a ovaj od 30. svibnja je malo prerano jer tada je još hladno more...(smijemo se)... Mislim da je ovaj datum 30. svibnja, da je njime HDZ sam sebi digao spomenik. Kada su ga već promijenili, smatram da je uz taj trebao ostati praznik i 25. lipnja...Naravno, jako sam zadovoljan kaj su uveli Dan na sjećanje žrtve Vukovara, ali mislim da je trebao ostati praznik i za 8. listopada. Nekako je to trebalo izvesti, sad ne znam da li se to moglo jer naravno da imaš strogo određen broj državnih praznika, ali 8.10. je isto

bio veliki datum za Hrvatsku i mislim da je trebao ostati praznik. S tim da bih ja i 15. siječnja stavio kao praznik, naravno, ali to je sad, jebiga, neostvarivo...

Odmah si došao na moje sljedeće pitanje. Smatraš li da je Dan sjećanja na žrtve Vukovara i Škabrnje dobra promjena?

Pa da, ja to apsolutno podržavam!

Odlaziš li kad na obilježavanje tih dana? Koliko često? Samostalno ili organizirano?

Pa u Vukovar odlazim. Misliš baš kad su te same godišnjice? ...Pa dobro, u Vukovar odlazim često. Ja bih rekao u prosjeku, sigurno odlazim jednom u svake dvije godine, možda i češće. U Škabrnji sam bio jednom, baš na taj datum. I to sam bio otišao sam, sa obitelji. A u Vukovaru sam bio i sa obitelji, i s navijačkom pričom, i u svakakvim varijantama...

To ti toliko znači?

Da, da! Ali, ne podržavam politizaciju i ne idem u vrijeme mimohoda. Ako i dođem na taj datum, onda se pojavim nakon što mimohod prođe, nakon što političari odu, onda mi je to zanimljivo. Evo, tako sam bio u Vukovaru i prošle godine, konkretno.

Tko je tvoje mišljenje o prazniku Dana pobjede i domovinske zahvalnosti u Kninu 5. kolovoza?

Definitivno pozitivno, da. Taj datum definitivno mora ostati i definitivno ga treba unaprijediti. I dajte Marku koliko god treba love da nastupi...(šali se, jako želi da Marko Perković – Thompson nastupa na Dan pobjede u Kninu, op.a.)...

Koliko vidim, čini mi se, da je braniteljska populacija iz godine u godinu sve više nezadovoljna zbog ovoga što si sam rekao, zbog politizacije...

Zato što je to politika, zato što nema pravog smjera. Ove godine pjevala je dolje Maja Šuput, ma odi u pizdu materinu! Eto, zato! Što se tiče te zabavnog dijela, jebiga, tu je samo jedno ime, koje apsolutno sva braniteljska populacija podržava. Za Škoru će već neki reći „da“, a neki „ne“, Bulić je po meni seljak. Znači, tamo bi trebao, sad za 30. obljetnicu Thompson nastupiti, makar ga privesti, narediti mu da mora...(smijeh)...

Dakle, tvoj je stav da 5. kolovoz mora biti Dan pobjede i da se mora održati u Kninu?

Da, da, da! To sigurno! Recimo, ove godine je zbilja bilo OK. Ja sam došao s biciklom, i meni je bilo OK. Bio sam samo jednom prije u Kninu, kad je ono zadnji bio Thompson nastupao, to je bio apsolutni kaos! A sad je bilo dobro, ali ono, vidiš da ljudi hoće drugo, vidiš da ljudima to znači i da se samo taj program prilagodi bilo bi drugačije. Znači da, definitivno da ta proslava mora biti u Kninu i definitivno treba pojačati program, maknuti politiku u najvećoj mogućoj mjeri, kao i mise i druge stvari. Mislim, znam da toga mora biti, ali ne sad da to bude glavni događaj. Trebaju napraviti program da svakom branitelju i Hrvatima i svakom tko hoće doći, da mu bude zanimljivo. A ne da, evo ja sam se htio ići na tvrđavu, ali nisu nam dali ići na tvrđavu, jer dva sata poslije mora Plenković ići gore...(nezadovoljan je nekorektnim odnosom organizatora spram posjetitelja proslave „Oluje“)...Kad sam bio prije toga, kada je pjevao Thompson, cijeli dan je tvrđava bila otključana. Znači, bio sam ujutro, Kikec je bio popodne...

Smatraš li da braniteljska populacija ima pravo prosvjedima reagirati na političke odluke državnih vlasti?

Ne! Kratko i jasno...(odlučno odgovara)...

Dobro, odgovor je bio jasan, ne trebaš ga obrazlagati...(smijeh)...Po tome onda vjerojatno i na ovaj najveći prosvjed u Savskoj, pred Ministarstvom branitelja gledaš negativno?

Pa, počelo je relativno normalno. Prva dva, tri dana izgledalo je to relativno plemenito, ali završilo je jako loše.

Ti zbog takvog raspleta imaš negativan stav?

Imam negativan stav jer se to pretvorilo u ništa. Pretvorilo se u politiziranje, u pijančevanje i u osobne dobitke nekakvih od njih tamo, nekih vođa. Mislim, prvi dan, dva, ajde, to je bilo u redu. Buniš se protiv, nisi zadovoljan sa novim ministrom branitelja, jel' tako? Zbog toga je krenulo sve, ako se dobro sjećam. I tvoje je legitimno pravo da tamo budeš, ali ne na taj način da tamo razvlačiš šatore, da trkeljaš, da pečeš vola i kaj sve već tamo nisu radili...

A jesi li ti možda sudjelovao u kakvim prosvjedima organiziranim za zatočene hrvatske časnike u Hagu?

Pa brijem da jesam...(razmišlja, pokušava se prisjetiti)... Ali, sad mi se to pomiješalo, ubij me, to mi se pomiješalo s prosvjedima protiv ćirilice u Vukovaru. Jer to je nekako bilo u isto

vrijeme, to mi se sad miješa kaj je bilo ranije...(ne može se prisjetiti)... Bio je jedan na Trgu koji nije, mislim da nije bio vezan uz ćirilicu, nego je kao bio organiziran za branitelje. Bio sam, ali ne kao nikakav član nikakve braniteljske udruge, niti u uniformi...

Jednostavno si kao Hrvat osjećao nezadovoljstvo?

Da, sa sinom na ramenu i šalom „Hrvatska“ kojeg sam stavio njemu oko vrata. I to je bilo to.

Dakle, to si bio na prosvjedu organiziranom zbog Hrvata, hrvatskih časnika zatočenih u Hagu?

Da, da, da. Jesam. Bio sam na tom, mislim, jednom prosvjedu.

A što je za tebe značilo oslobađanje hrvatskih generala Markača i Gotovine?

Pa bio je to uz „Oluju“ i naravno datume rođenja djece jedan od najsretnijih dana u mom životu. Bez konkurencije!...(odlučno potvrđuje)...

Jesi li pratio završnicu tog suđenja? Jesi li bio na dočeku?

Pratio sam, pratio. Išao sam tada u Mihanovićevu na terapiju koljena. Operirao sam ranije koljeno, bio sam sa štakom. I tamo sam gledao kraj suđenja i euforiju na telki. Da, pratio sam, trenutak presude gledao sam u živo. Čuo sam vani ekipu kak' trubi i sve to. Kasnije sam bio i na dočeku, zapalio sam desetak baklji. Imam i jednu anegdotu oko toga, no to ću ti ispričati kad završimo razgovor...(prepričava anegdotu o nezgodi koja ga je zadesila dok je prometovao tramvajem tog dana)...

Kakav je tvoj stav prema osuđujućim presudama istaknutim zapovjednicima HVO-a, poznatijim kao „Presuda Šestorki“, odnosno kao presuda Hrvatskoj da je bila agresor u Bosni i Hercegovini?

To moram priznati da... Ajde, pratim i čitao sam. No moram priznati da mi je tu podijeljeno mišljenje. Znači, definitivno, mislim da je borba Hrvata u Hercegovini, u srednjoj Bosni i u Posavini, za svoju opstojnost bila legitimna i da je to bilo sve u redu. Ali, opet, s druge strane, mislim da ako je netko napravio zločin, to naravno ne amnestira drugu stranu da napravi kontra zločin. Ako je netko napravio zločin, ako je to dokazano, neka ga se sudi. Ako je to je dokazivo. Dakle, ne po zapovjednoj odgovornosti, nego ako su našli nekog direktnog ili nekog tko je rekao: „Pobijte sve muslimane“

Kakav je tvoj stav, kako si doživio reakciju Slobodana Praljka?

A, užas! Tuga. Ponos u njegovo ime. S te strane svaka mu čast, ne znam kaj da kažem...(iskazuje poštovanje prema činu suicida kojim Praljak nije htio priznati presudu Haškog suda, op.a.)... Možda on i je naredio da se sruše most u Mostaru, ali jebote most! Most je tada bio strateški cilj, ja tu nemam nikakvog beda. Kad sa suprotnom stranom razgovaram, nikad ne popustim i uvijek kažem da je taj most trebalo srušiti i opet ga treba srušiti, ako dođe do toga. Ako je on sudjelovao u tome što ga se optuživalo za onaj logor, Heliodrom, kak se već ono zvao...(prisjeća se naziva logora za ratne zarobljenike)...Ako je on bio taj koji je direktno dao naredbe za zločine, za ubojstvo, onda je trebao ispaštati. Tu mi je, što se tiče ovog čina, ispao velika faca i svaka mu čast za to što je napravio. Sigurno da taj čovjek to nije radio zato što je bitanga, zato što je probisvjet, zato što je lopov. On je zbilja u to vjerovao i on je, jednostavno, za sebe smatrao da nije napravio ništa loše, da je branio svoj narod. Napad je najbolja obrana, pa makar i napadom na vrijednost kao Mostarski most, jebi ga, i to je to. Znači, prema njemu mi je stav potpuno pozitivan. Ful pozitivan!

A kakvo je tvoje mišljenje o radu Haškog suda, generalno jel' to pozitivno, negativno?

Kada je završilo ovako kako je, sad je pozitivno. Da nisu oslobodili ovu trojicu, onda bi mi bilo negativno, jer te prve presude zbilja nisu imale smisla. A ovo drugo, sad pojedinačno ni ne znam, toliko ne pratim da bih mogao reći da li su mogli još koji muslimana više osuditi, da li su mogli kojeg našeg manje, da li su možda trebali još kojeg trebali Srbina osuditi, evo to ne znam točno. Da li su trebali osuditi Šljivančanina jače? Je, trebali su, ali... Mislim, da sad to obrazložim. Šljivančanin je vojničina i tamo je galamio i tam je „ovo-ono“ radio, ali siguran sam da Šljivančanin nije nikom puknuo metak u čelo prijem, a brijem da takvo što nije ni vidio. Znao je da se to događa, pa je rekao: „Tko im jebe mater!“ Da, trebali su ga jače osuditi. Znači, njega i takvih njih par su trebali jače osuditi. Ali generalno mislim da je okej. I mislim da nije bilo Haškog suda da bi bilo: „pojeo vuk magare“. Ovako ipak je netko tu platilo za svoje zločine, na svim stranama.

Što se tiče hrvatskog suda, smatraš li da je hrvatska država učinila dovoljno s kažnjavanjem onih pripadnika srpskih snaga koji su činili ratne zločine?

Ne! Ali dobro, koliko ja to pratim, sad u zadnje vrijeme pokrenuto je dosta suđenja za ratne zločine. Znači, dosta je suđenja provedeno i završeno. Neki su dotad zbrisali ili su ih pustili da zbrisu. Jebiga, nabili su im međunarodne tjeralice. Taj je sad tamo, u svom pašaluku, otkuda

nemre prdnut nikuda. On nije u zatvoru, ali mu nije sigurno ni najveća sreća što sad primjerice nemre ići na obranu diplomskog svoje kćeri u London, nego tamo čmrlji u Beogradu...Mislim da su tu trebali malo žešće kažnjavati, ali to su opet, ja bih rekao da su to sve političke igre i vjerojatno je nešto pušteno da bi se na drugoj strani malo stisnulo. Ne znam kaj bi tu mislio...

Smatraš li da je hrvatska država učinila dovoljno s kažnjavanjem koji su na hrvatskoj strani činili ratne zločine?

Pa sad, gledaj...(razmišlja)...A to sad ne znam, evo to mi je...(ne želi komentirati nešto što je osjetljivo, a u što nije dovoljno upućen, op.a.)... Ne znam kaj bih tu rekao. Znači kad bi baš znao točno da je netko činio zločin ili da je nekom dokazivo da je pobio neke civile, babe, zarobljenike...No onda se vraćamo na ovo u Karlovcu, a to definitivno podržavam što je napravio, ali...¹ Ne znam, tu se te stvari malo previše emotivno gledaju i presubjektivan sam, znaš...

Okej, jesi li zadovoljan, relativno zadovoljan ili nezadovoljan načinom kako se u osnovnim i srednjim školama obrađuje razdoblje Domovinskog rata?

Pa iskreno, ne znam, puno o tome. Znam da sam još, kad sam se vratio i nastavio studirati, da su na zadnjoj godini faksa već uveli predmet, to se zvalo „Suvremena hrvatska povijest“. Predavao ga je Josip Jurčević. I okej, to je bilo dobro obrađeno. To je bilo 2000. ili 1999. godine, ta predavanja. Znači, četiri godine nakon „Bljeska“ i „Oluje“ pola studenata nije veze imalo s tim! Znači, ništa nisu znali o tome. Oni ništa nisu znali. Tu je zaživjela, sa faksa iz Lepušićeve, čuvana naša fora s faksa. Bio je neki ispit i izlaze van dvije ženske, koje su poslije zbog toga dobile nadimak. Znači, to je bilo 1998. ili 1999. godina...(prisjeća se)... Izlaze one van i ova jedna pita: „Kaj pita na ispitu?“ Kaže druga: „Jebem ti mater, pita za neki „Bljesak“ i „Oluju“!“. A ja stojim u hodniku...(smije se)...Njih dvije smo zvali, ja dan danas kad ih sretnem tako zovem, jedna je „Bljesak“, druga je „Oluja“...(smijemo se)...

Dobro, iz perspektive oca djeteta koje je nedavno završilo srednju školu, kako na to gledaš?

¹ Kazivač govori o optužbama protiv pripadnika specijalne policije Mihajla Hrastova, koji je na koranskom mostu iz strojnice ubio 13 te ranio dvojicu zarobljenih srpskih vojnika. Za dio javnosti taj čin je bio vrlo važan u zaustavljanju srpskog prodora u Karlovac, ali je ujedno bio predmet dugotrajnog sudskog postupka i presude na višegodišnju kaznu zatvora.

Ne znam. Jesam, prolazio sam sa Markom to gradivo, ja mislim u osnovnoj školi, to mi je bilo okej. Kaj su u srednjoj prošli, to nisam pratio. U osnovnoj smo prošli, to sam mu nekaj i pojasnio. To je dobio ocjenu 5, rasturio je jer je njega to i zanimalo, pa je znao. To je, ja mislim, čak u osmom razredu bilo. To smo prošli zajedno i to je bilo okej, to je bilo korektno.

Jesi li zadovoljan, relativno zadovoljan ili nezadovoljan odnosom medija prema braniteljima i problemima braniteljske populacije?

Pa mislim da je sad već nekako dugo godina to okej. Branitelji su na televiziji nedjeljom ujutro, umjesto emisije „Dozvolite da se obratimo“...(misli na tv emisiju „Veterani mira“, koja se subotama emitira na programu HRT, op.a.)..

Jesi zadovoljan, relativno zadovoljan, nezadovoljan filmografijom, igranim i dokumentarnim filmovima o Domovinskom ratu?

Nezadovoljan sam skroz, naravno!...(kategorično tvrdi)...

Možeš to i detaljno pojasniti...

Mislim da je Domovinski rat i cijela ta borba i priča oko njega zaslužuje da kompletna hrvatska kinematografija i kompletan sustav ide u tom smjeru da se napravi ne sad „Bitka na Neretvi“ style filmovi, nego da se napravi dva, tri vrhunska filma. Ako treba neka te filmove režiraju strani režiseri, neka se tu velika lova osigura. Mislim da bitka za Vukovar, mislim da „Oluja“, a našli bi još pet, šest manjih priča koje su super zanimljive, a nisu toliko popularne, zaslužuju definitivno da ih se pretvori u pravi film. Ja sam već 100 puta govorio da hoću da Oliver Stone radi film o Vukovaru, jebiga...(karikira želju da film o Domovinskom ratu ima vrhunsku produkciju i filmsku ekipu)...

Dolazim do zadnjih desetak, petnaest minuta, znam da ti se žuri...Jesi li zadovoljan, relativno zadovoljan ili nezadovoljan kvalitetom knjiga koje je na stručan, memoarski ili bilo koji način obrađuju razdoblje Domovinskog rata?

Jesam! Knjiga ima dovoljno, koga to zanima može naći što god ga zanima, što je dostupno naravno. Je, knjige mislim da su dobre.

Nemoj na ovo pitanje gledati iz perspektive svog sina, nego općenito. Smatraš li da nove generacije koje nisu doživjele razdoblje Domovinskog rata dovoljno dobro razumiju povijesnu važnost toga što ste vi napravili te 1991.?

Pa mislim da ne. Ne bih rekao samo nova generacija, rekao bih i 10 godina mlađi od nas, znači ljudi koji danas imaju 40 godina, a ne sad samo ovi sa 18 godina. Ne, nego ni ljudi od 40 godina to ništa ne kuže, to im je daleko. Ali dobro, gledaj, prošle su godine. Ti su ljudi tada bili stari 10 godina. On ako je živio u nekom ratom zahvaćenom području, ima neka u glavi, neki doživljaj tog rata, a ako nije tamo živio nema ni to. Sad, da li od tog čovjeka tražiti da mora sve znati? Onaj kog zanima, taj zna. Tko to hoće saznati, znati će... Mislim da je tu sasvim dovoljno informacija i zato treba na tome i ostati. Ta „Oluja“, taj Vukovar kao državni praznici, to se onda danima tematizira. Dakle, dan prije, dan poslije, na taj dan najviše, naslovnice novina, to je mislim sasvim u redu. Ne treba sad previše o tome...

Došli smo evo i do sadašnjosti i budućnosti. Smatraš li da je u bližoj ili nekoj daljoj budućnosti moguć neki novi ratni sukob na teritoriju Hrvatske ili BiH?

Pa na teritoriju Hrvatske sumnjam, odnosno ne. Unutar ovog, „Balkanskog lonca“ sad jebiga, ako Rusi dođu, nemam pojma što može biti. No unutar naše države ne, neće se nitko usuditi, niti mi imamo neke aspiracije. A unutar Bosne, nadam se da ne. Evo, tako ću reći. Moguće je, ali mislim da ne. Evo, ja mislim da ne, ali zbog Bosne mi moramo imati vojsku. Ja govorim isključivo radi Bosne, mi moramo imati vojsku da se i naše ljude, Hrvate ne usude tamo dirati i da nikom ne pada na pamet uopće približiti se našoj granici. Zato mi moramo imati kakvu takvu vojsku, da ima odgovor na eventualni napad da im odmah bude zlo od toga.

Kad bi se ipak to dogodilo kako bi reagirao na mogućnost da tvoj Marko sudjeluje u tome?

Ako bi htio ići, neka ide. Ne bih ga zaustavljao, ne bih mu branio sigurno, a znam da bi išao...(smije se)... Odnosno, kad bi bio mobiliziran, on se ne bi branio. Niti bih ja pokušao sakriti ga od toga. Ne bih sigurno.

Sad, preskačem dio pitanja koji ima veze sa tvojim zdravstvenim stanjem i PTSP-om, to si već opisao da je sve u redu...

Dobro, jer tu nema ništa.

Jel' tko od tebi bliskih suboraca, netko od prijatelja, boluje od PTSP-a i kako ti onda funkcioniraš u odnosu na tu osobu?

Pa mislim, baš da ima dijagnozu, mislim da nije nitko. Ovaj jedan je imao, sad je umro. Utopio se...(pokušava se sjetiti boluje li tko od njemu bliskih ljudi od PTSP-a)...No kažem, da baš netko ima službenu dijagnozu PTSP-a, to ne znam.

Možda vidiš da li je u bliskoj sredini netko prolupao u ratu ili netko iz kvarta ili netko s tribine?

Ne znam. Ne bih rekao, barem ne u mojoj okolini...

Smatraš li da je sudjelovanje u ratu imao utjecaj na post-ratne teške bolesti ili, posljedično, visoku smrtnost u braniteljskoj populaciji?

Pa je sigurno! Pa to sigurno je imalo! Dijelom to dolazi i kao posljedica ranjavanja nakon 3, 4, 5 godina, to je jasno. Sad, treba računati i posljedicu samoubojstava, to je opet jasno, da je to sve u većem postotku nego kod obične populacije. Koliko je sad još ljudi tu bilo posljedično zahvaćeno, jebi ga? Netko je pijan poginuo u saobraćajki, a da li bi pijan poginuo u saobraćajki da nije bio u ratu, to ne znam. Ali da, vjerojatno je postotak nešto viši. Znači, nešto je sigurno utjecalo, da.

Pa, evo, ako uzmemo samo postotak samoubojstva, onda imamo podatak da je već do danas više od 4.000 ratnih veterana počinilo samoubojstvo.

Pa da, to i kažem to je sigurno vezano uz rat. OK, od tih 4.000, mislim da bi ih 1000 ubilo i da nije bilo u ratu, ali 3.000 ne bi. Znači, to su jednostavno takvi labilni ljudi, koji bi se vjerojatno ili ubili ili napravili neko sranje i da nisu bili u ratu. Ili bi ih neka drugo mučilo, ali većina se ne bi ubila. Većina samoubojstava je posljedica rata.

Evo, još zadnjih nekoliko pitanja. Je li odluka o ukidanju obaveze služenja vojnog roka bila ispravna? Evo, upravo ovih dana donesena je odluka da se opet uvede obaveza služenja vojnog roka? Koji je tvoj stav o tome?

Moj stav je da je možda nisu trebali ukinuti vojni rok, trebali su ga još smanjiti i još pojeftiniti. Znači, trebali su, po meni, i to mislim i sad u vezi novog vojnog roka, znači, ne treba pretjerivati. Nije potrebno čak ni šest mjeseci drkanja kurca u vojarni u Koprivnici i da te tamo nekakav razvodnik zajebava da radiš sklekove i da galami na tebe zato jel' je gledao „Full Metal Jacket“, ne. Ali treba vojni rok. Ja bih, recimo, napravio to kao neku varijantu da se to osmisli da se u jednom terminu odradi ili možda u dva, tri navrata po tjedan do deset dana, da se tako provode obavezni tečajevi, evo tako. Znači, da svaki muškarac nešto zna.

Jebiga, ja imam u uredu muškarce, nitko nikad od njih u životu nije rastavio pušku, nemaju pojma. Ali ne moraš ti sad svakog educirati. Većina u vojnom roku, ni u onih 12 mjeseci u JNA ni u 10, a potom 6 mjeseci što se služio HV, većina od nas se više ništa ne sjeća. Ja sam po rodu vezista, kaj sad ja više mogu s tom obukom? Mi zadnje kaj smo radili, mi smo razvlačili onu špagu i s teleprinterom smo radili. Znači, moj vojni rod nema veze sa sadašnjim vezistom, to je apsolutno ništa, k'o da nisam ni bio. Ali i ona prva dva mjeseca temeljne obuke, recimo, to je isto previše. Ja bih stavio 10, dva puta po 10 dana tečaj, da spavaju negdje i da rade, uče, a da nitko sad tamo na njih ne galami, da peru sa četkicama WC-e, nego jednostavno da nauče sastaviti oružje. OK, ni to više nije isto, da sastaviš Kalašnjikov, više ga nemaš, sad trebaš naučiti VHS-2 rastavljati. Da, OK je da naučiš VHS-2 rastaviti, da naučiš pucati, da neko pored tebe ispali dva rafala iznad glave, ono da netko malo iznad tebe neko ispuca par metaka. I da naučiš nekakve najosnovnije vještine, Prvu pomoć, najosnovnije elemente ustroja, tko u vojsci koga sluša, di se ide, kak' se hoda, di se bacaš kad pada granata, a to se sve riješi s tečajem od 10 dana. Znači, da, ali ne, ništa puno i ništa nabrijano i ništa skupo. Jer mislim da je to trenutno samo bacanje love, pa je onda bolje tu lovnu iskoristiti pa s tom lovom još jednu gardijsku brigadu napraviti profesionalno, po meni. Jer ta će ti ako dođe do sukoba biti puno bitnija nego ročnici. No, s druge strane, kažem, svatko mora znati, sastaviti i rastaviti oružje, obući se, jednom u životu da je čovjek bio u uniformi, makar tek toliko da imamo neku pričuvu. Jer, ako danas ili sutra izbije neko sranje, da imaš rupu s ljudstvom, kog ćeš ti zvati opće, ja ne znam. Mislim iskreno, kad se gardijske brigade potroše, kog ćeš zvati da čuva njihov položaj?!

Mi ni nemamo brigade, nego gardijske bojne...

Dobro, imamo 20.000 profesionalaca, jel? Okej, a kad njih potrošiš, kog ćeš zvati da ti čuva položaj? Dobro nije to više ista vrsta ratovanja, normalno, ali moraju svi makar znati nešto osnovno. Toga više ni u školi nema, pa mi smo u školi pucali! Ja sam u školi pucao iz M-48, u srednjoj školi. Išli smo na Vrapče s busom i pucali... Tako da je moj stav: da, ali u obliku najkraćeg mogućeg tečaja.

Zaključno, kakav je danas tvoj odnos, odnosno kakvi su tvoji osjećaji o razdoblju Domovinskog rata?

Ponos. Obaveza, to sam morao napraviti...(odlučno odgovara)... Da. Bez toga bi bili u drugoj državi, u kojoj bi bili ugnjetavani i ne bi imali svoju zastavu, ni sve drugo i to je jednostavno

stvar koja se morala u tom trenutku odraditi. Uz sve što je pozitivno i što je negativno, moj osjećaj je pozitivan.

A je li danas Hrvatska onakva država, kakvom si ju zamišljao tijekom vrata? Što bi promijenio, ako bi što promijenio?

A nemam pojma! Meni je dobro...(smijeh)... Da, ja sam zadovoljan. S političarima imaju probleme i Šveđani, pa onda imamo mi. Ja nikad u životu nisam rekao onu poznatu rečenicu: „Zakaj smo se borili? Zakaj sam se ja, zakaj smo se mi borili?“ Sve to poslije rata ima svoj tok i sve ima svoj razlog. Tako da i da nije bilo rata bilo bi još i gore, tako da...

A da je danas 1991. da li bi sve opet ponovio ili bi možda nešto promijenio u svojim odlukama?

Da imam isto godina kao onda, 1991. ili da imam godina kao sad?

Pamet kao sad recimo, iskustvo...

Ne znam...(razmišlja, ali odgovara odlučno)... Išao bih sigurno! A sad pitanje je da li bi onda išao ranije, a da li bih onda preživio, ne znam. Ne, ne bih, ništa mijenjao! Mislim da je to tad trebalo napraviti i da svatko tko je bio da je to napravio, za što mu svaka čast. I mislim da je to jednostavno bio trenutak kada je sve trebalo maknuti sa strane i to odraditi.

Da, došli smo do kraja. Možda ima još nešto da nisam pitao oko rata ili o tranziciji?...(nastavljamo razgovarati o ciljevima projekta Cro veterans, hrvatski branitelji u poslijeratnoj tranziciji)...